

**SISEKAITSE-
AKADEEMIA
TEADUSARTIKLID**

VALIKKOGU

25 AASTAT
TURVALISEMAT
EESTIT

SISEKAITSE- AKADEEMIA TEADUSARTIKLID

VALIKKOGU

AASTAT
TURVALISEMAT
EESTIT

Toimetuskolleegium

Priit Heinsoo	Sisekaitseakadeemia politsei- ja piirivalvekolledži direktor
Jaan Huik	Sisekaitseakadeemia süüteomenetluse õppetooli emeriitprofessor
Alar Just	Sisekaitseakadeemia tuleohutuse ja inseneriainete õppetooli dotsent
Ivo Juurvee	Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku instituudi juhataja
Diana Kaljula	Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku instituudi teadur
Marek Link	Sisekaitseakadeemia arendusprorektor
Helina Maasing	Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku instituudi teadur
Anna Markina	Tartu Ülikooli õigussotsioloogia lektor
Erkki Osolainen	Sisekaitseakadeemia õigus- ja sotsiaalteaduste keskuse lektor
Katri Raik	Sisekaitseakadeemia rektor
Arne Rannikmäe	Sisekaitseakadeemia õigus- ja sotsiaalteaduste keskus lektor
Erik Rüütel	Sisekaitseakadeemia vangistuskorralduse õppetooli lektor
Jüri Saar	Tartu Ülikooli Tallinna osakonna kriminoloogia professor
Uno Silberg	Sisekaitseakadeemia finantskolledži direktor
Merle Tammela	Sisekaitseakadeemia õppeosakonna arendusjuht
Ants Tammepuu	Sisekaitseakadeemia kriisireguleerimise õppetooli dotsent
René Värk	Tartu Ülikooli rahvusvahelise õiguse dotsent

Toimetus

Peatoimetaja: Diana Kaljula

Toimetaja: Lauri Vanamõlder

Keeletoimetaja: Siiri Soidro, Mark Taylor

Kujundaja: Margit Toovere

Sisekaitseakadeemia 2016

ISBN 978-9985-67-269-3 (pdf)

www.sisekaitse.ee/kirjastus

Sisukord

Eessõna.....	5
Lähisuhtevägivald, vastavad tüpoloogiad ja politseitöö	7
Uno Traat, Ülle Vanaisak	
Training border policing experts in English for specific purposes (esp): uniform trends in EU member states	31
Judit Borszéki	
Põhisoorituse määramine finantsteenuste kombineeritud käibe puhul	66
Tõnis Elling	

Eessõna

Hea lugeja! Esmakordselt on sinu ees kogumik „Sisekaitseakadeemia teadusartiklid”. Siia valitud tekstid on vastavalt akadeemia traditsioonile läbinud põhjaliku eelretsenseerimise, mistõttu on need üksikasjalikud ja pakuvad sisukat lugemist. Teemasid on kolmest valdkonnast: süüteo menetlus, maksundus ja keeleõpe piirivalves. Seega avatakse sisejulgeoleku teemasid laiemalt, kui see esmapilgul võib olla asjakohane tundub. Kuid ühiskonna turvalisus kujuneb paljude mõjurite koostöös, seetõttu on teema käsitlemisel olulised kõik eluvaldkonnad

Esimene artikkel, mille on kirjutanud Sisekaitseakadeemia õppejõud Ülle Vanaisak ja Uno Traat, käsitleb perevägivallatsete tüpoloogiasid ja lähisuhtevägivalla õppeaine õpetamist Sisekaitseakadeemia politsei- ja piirivalvekolledžis. Lähisuhtevägivalla puhul

on tegemist olulise teemaga Eestis. 2015. aasta kuritegude statistika järgi oli iga kümnes kuritegu seotud lähisuhtevägivallaga ja nende arv on aastate jooksul suurenenud. Seega on oluline, et peagi tööpõlles asuvad kadetid mõistaksid selle kuriteo olemust. Artiklis on autorid uurinud, kuidas igapäevaselt perevägivallajuhtumitega kokku puutuvad politseiametnikud mõtleavad perevägivallatsete eri tüüpidele ja kuidas nad vajavad teadmisi nende tüpoloogiatest. Järeldustes tuuakse muu hulgas välja, et lähisuhtevägivalla toime pannud isikute tüpologia tundmine aitaks raskeid tagajärgi leevendada või isegi ära hoida.

Välisautori Judit Borszeki artikkel käsitleb Euroopa Liidu (EL) liikmesriikides (erialase) inglise keele õpetamist politsei- ja piirivalveametnikele. Kuna EL-i sisejulgeolekualane koostöö tugineb nii liik-

mesriikide kui ka rahvusvaheliste organisatsioonide koostööle, siis on sealne töökeel inglise keel. Eelmisel aastal alanud rändekriisi olukorras, kus EL-i välispiiri valvamisest panustasid FRONTEX-i operatsioonides eri riikide politsei- ja piirivalveametnikud ühiselt, on üksteisest arusaamise tähtsus ainult süvenenud. Borszeki korraldas küsitluse, milles uuriti inglise keele kursuste olemust, sisu ja taset eri riikides ja institutsioonides, kus koolitatakse piirivalvureid. Muude järelduste hulgas jõuab Borszeki tõdemuseni, et nii üldine koolitustase kui ka inglise keele ühtlustamine võimaldab õppuritel ja koolitajatel enam osaleda rahvusvahelistes koostööprogrammides.

Viimase artikli on kirjutanud Sisekaitseakadeemia maksunduse õpetooli juhataja Tõnis Elling. Autor analüüsib peasoorituse määramise kriteeriume finantsteenuste kombineeritud käibe puhul ja Eesti senise praktika kooskõla Euroopa Kohtu praktikaga. Artiklis käsitleb autor EL-is käibemaksuga maksustamise enim levinud praktikaid finantsteenuste kombineeritud käibe juhtudel ning kombineeritud käibe kasutamise peamisi olukordi. Kokkuvõttes jõuab ta järeldusele, et kuna Eestis puudub halduspraktika finantsteenuste maksustamisel kombineeritud käibe puhul, siis tasub lähtuda Euroopa Kohtu praktikast, mida artiklis ka põhjalikult selgitatakse.

Head lugemist!

Diana Kaljula
peatoimetaja

Lähisuhtevägivald, vastavad tüpoloogiad ja politseitöö

Uno Traat, *Msc*

Sisekaitseakadeemia süüteomenetluse õppetooli lektor

Ülle Vanaisak, *Msc*

Sisekaitseakadeemia süüteomenetluse õppetooli lektor

Märksõnad: lähisuhtevägivald, perevägivald, vägivaldsete tüpoloogiad, lähisuhtevägivald, politseiametnik, vägivaldsete tüübid, LSV-infoteade, multidimensionaalne klassifikatsioon.

Sissejuhatus

Kuigi perevägivald on igivana nähtus, siis on alles viimastel aastakümnetel hakatud sellele tõsisemat tähelepanu pöörama ja selle vastu võitlema. Paljudes Euroopa riikides, sh Eestis, on perevägivald tegelemine kuulutatud prioriteetseks valdkonnaks. Perevägivald on globaalne nähtus, millest ei ole jäänud puutumata ükski tänapäeva ühiskond, seega on sellest kujunenud suurema või väiksema kaaluga ülemaailmne sotsiaalne probleem. Selle nähtuse negatiivsed tagajärjed avalduvad nii indiviidi, perekonna, kogukonna kui ka ühiskonna tasandil. Perevägivald võib pidada ka üheks kõige rängemaks inimõiguste rikkumiseks. Sellisest vägivaldast tulenevad probleemid koormavad tervishoiu-, õiguskaitse- ja sotsiaalhooldussüsteemi. Kuid ühiskonnad erinevad suuresti selles, kas perevägivald kui sotsiaalset

probleemi püütakse maha vaikida ja varjata või tuuakse see avalikkuse ette ja tegeletakse sellega aktiivselt.

Eriti ohtlikke tagajärgi toob perevägivald kaasa peres kasvavale lapsele. Kui vaadelda perevägivalda mõju lapse tasandil, siis võib eristada nii füüsilisi, psühholoogilisi ja emotsionaalseid tagajärgi kui ka lapse psühhosotsiaalsel arengul puudutavaid tagajärgi. Isegi kui vanem vahetult lapse vastu vägivalda ei kasuta, siis sellises vägivallast küllastunud arengukeskkonnas kasvades ja vanematevahelist vägivalda nähes võtavad lapsed suure tõenäosusega omaks vägivaldsed hoiakud ja kipuvad vägivaldset käitumist normaalseks pidama. Toimub vägivalda tõlgenduste moondumine ja vägivaldsest käitumisest kujuneb norm. Paljude uuringute tulemused osutavad omapärasele nähtusele, mida nimetatakse perevägivalda surnud ringiks (otsetõlkes – vägivallaring, inglise keeles – *violence cycle*). Perekeskkonnas, milles ilmneb vägivaldne õhustik, elanud ja perevägivalda sageli näinud lastest kujunevad suure tõenäosusega täiskasvanuina ise perevägivaldlatsejad.¹ Kuid laste füüsilise väärkohtlemise kohta tehtud viimaste aastate uuringud viitavad, et laste füüsiline väärkohtlemine võib luua eeldused omalaadsele nähtusele: need, kes on lapsepõlves väärkohtlemist kogunud, satuvad täiskasvanuna vägivalda ohvriks märksa tõenäolisemalt kui need, kes pole lapsepõlves sellega kokku puutunud.²

Perevägivalda kui sotsiaalse probleemiga võitlemine eeldab selle tõsiteaduslikku uurimist. Need uurimistulemused peavad sobivasse pedagoogilise vormi pakendatuna jõudma ka õiguskaitseorganite nende üksusteni, kes tegelevad perevägivaldajuhtumite lahendamise ja õiguskaitseorganitele on tüpoloogiate tundmine oluline mitmel põhjusel. See aitab politseiametnikel lähisuhtevägivalda (edaspidi LSV) juhtumeid ennetada või paremini lahendada ning võimaldab õiguskaitseorganitel kohaldada vägivaldlatsejatele mõjuvaid karistusi.

Uuringu keskne probleem on politseiametnike teadmised perevägivaldlatsejate tüüpide ja seos rahvusvaheliselt tunnustatud tüpoloogiatega. Töö eesmärk on anda ülevaade perevägivaldlatsejate empiirilistelt põhjendatud tüpoloogiatest, nende seostest politseiametnike pakutud vägivaldlatsejate tüüpidega ning nende ootustest tüpoloogiate tundmise vajalikkuse kohta.

1 Allwood, M., Spatz Widom, C., „Child Abuse and Developmental Role Attainment and Adult Arrests” – 50 *Journal of Research of Crime and Delinquency* (2013), p 551–578; Topittzes, J., Mersely, J. P., Reynolds, A., „From Child Maltreatment to Violent Offending: An Examination of Mixed-Gender and Gender – Specific Models”, 27 *Journal of Interpersonal Violence* (2012), p 2322–2347.

2 McIntyre, J. K. & Spatz Widom, C., „Childhood Victimization and Crime Victimization”, 26 *Journal of Interpersonal Violence* (2011), p 640–66.

Töös esitati järgmised uurimisküsimused.

- Millised on rahvusvaheliselt enim levinud perversivallatsete tüpoloogiad?
- Milliste perversivallatsete tüüpidega on politseinikud kokku puutunud?
- Kuivõrd oluliseks peavad politseiametnikud vägivallatsete tüpoloogiate tundmist?
- Kuivõrd politsei- ja piirivalvekolledži õppekavad vajavad täiendamist tüpoloogiate teemaga?

Selles artiklis antakse ülevaade perversivalla tüpoloogiatest, lähisuhtevägivalla õppeaine õpetamisest Sisekaitseakadeemia politsei- ja piirivalvekolledžis ning uuritakse, kuivõrd igapäevaselt oma teenistusülesandeid täites perversivallajuhtumitega kokku puutuvad politseiametnikud mõtleavad perversivallatsete eri tüüpidele ja kuivõrd nad vajavad teadmisi perversivallatsete teaduslikest tüpoloogiatest.

Perversivallajuhtumeid registreerib ja väljakutsetele reageerib Politsei ja Piirivalveamet. Perversivallada on uurinud Statistikaamet ja Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, kuid statistika kogumisega tegeleb süstemaatilisel ja järjepidevalt Eestis politsei.

2015. aastal registreeriti politseis 12 098 LSV-infoteadet, sh 3600 LSV-kuriteojuhtumit, 2014. aastal olid vastavad arvud 9248 ja 3253. LSV-infoteade on politseile laekunud esmase tasandi info, mille sisu võib olla lähisuhtevägivald. LSV-kuriteojuhtum on politsei poolt KarS §-de 113–147 järgi kvalifitseeritud juhtum. Infoteade võib sisaldada sõnumeid toimepandud vägivallast, mis tegelikult tuvastamist ei leidnud.³

Politseistatistikast nähtub LSV kasvutendents: kui 2014. aastal teavitati politseid 3253 juhtumist, siis 2015. aastal teavitati 3600 juhtumist, s.o 347 juhtumit rohkem. Võrreldes 2014. aastaga ei ole LSV põhjustatud surmade ja raskete tervisekahjustuste juhtumite arv kahanenud: tapmised ja mõrvad jäid samale tasemele. Mõlemal aastal registreeriti kümme kuritegu, kuid kuriteo tagajärjel hukkunute arv vähenes 9-lt 5-le. Viimase viie aasta jooksul on tapmised ja mõrvad kahaneva trendiga.⁴ Lähtudes asjaolust, et tapmiste ja mõrvade statistikat võib pidada kõige objektiivsemaks ja informatiivsemaks andmestikuks vägivallanähtuste kohta, siis on alust arvata LSV-tapmiste ja mõrvade arvudest lähtudes, et LSV-s on valitsenud viimase viie aasta jooksul pigem kahanemistrend. LSV-infoteadete kasvu

3 Põldar, M., Kukk, K., Lähisuhtevägivalla juhtumid 2015, analüüs (Politsei- ja Piirivalveamet, 2016), lk 3, kättesaadav PPA siseveebis.

4 *Ibid*, lk 4.

aastate jooksul tuleks eelkõige kanda naiste teadlikkuse suurenemise arvele, samuti nende julguse kasvule vägivallast teatada.

Teavituste arvu suurenemise taga on ka politsei tõhusam ennetustöö, LSV-ga tegelemise prioriteediks seadmine politseis ning Eesti ühiskonnas taunivam suhtumine ja suurem valmisolek viimastel aastatel neist juhtumitest õiguskaitseseorganeid teavitada. Riigi tasandil võimaldatakse karistusseadustiku reformiga mõista lähi- või sõltuvussuhtes toime pandud väärkohtlejale ka karmim karistus (01.01.2015 jõustus karistusseadustiku § 121 täiendus, kus sätestati kvalifitseeriv tunnus lõike 2 punkti 2 näol).⁵

Selles artiklis käsitletakse mõisteid „pervägivald” ja „lähisuhtevägivald” sõsarmõistetena. „Pervägivald” on kasutusel pervägivallatsete teaduslike tüpoloogiate tutvustamisel ja tõlkes lähtutakse eelkõige Istanbuli konventsiooni eestikeelsest tõlkest⁶ ja teaduskirjanduses enim levinud tõlkest. Mõiste „lähisuhtevägivald” tuleneb eelkõige aga Eesti politseis kasutusel olevast terminoloogiast⁷ ning autorid kasutavad seda mõistet politseinike küsitlemisel ja saadud tulemuste tutvustamisel.

Tüpoloogiate olemus

Tulenevalt sellest, et klassifikatsioonid üldiselt, kuid tüpoloogiad eriliselt, pakuvad suurt väärtust sotsiaalteooriatele, metodoloogiatele ja analüüsidadele, siis tuleb pidada loomulikuks, et sotsiaalteadlased pühendavad palju aega ja teevad suuri jõupingutusi tüpoloogiate loomiseks ja arendamiseks. Viimastel aastakümnetel leiavadki tüpoloogiad sotsiaalteadustes üha laialdasemat kasutamist kui väärtuslikku informatsiooni pakkuv mõõtmisviis ja suuri üldistusi võimaldav kontseptualiseerimisviis.

Klassifikatsioon on oma olemuselt üksuse grupeerimine sarnasuse järgi. Uurija eesmärk on integreerida üksusesse/gruppi kokku võimalikult sarnased elemendid või teha üksuse/grupi iga element selle sees võimalikult sarnaseks. Samas peaksid eri üksused/grupid olema võimalikult erinevad.

5 Karistusseadustik, 2015.

6 MTÜ Tallinna Naiste Kriisikodu, „Mis on Istanbuli konventsioon ja mis muutub meie igapäevaelus paremaks, kui sellega ühineme?” (2013), <www.naisteabi.ee/mis_on_istanbuli_konventsioon.html> (03.01.2014); Publications Office of the European Union, „Violence against women: an EU-wide survey. Main results / FRA, European Union Agency for Fundamental Rights”, (2014), <fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results_en.pdf> (04.05.2014).

7 Lähisuhtevägivalda juhtumitele reageerimise ja ohvriabile info edastamise juhend, Politsei- ja Piirivalveameti peadirektori 22.10.2012. a käskkiri 1.1.-1/378, kättesaadav PPA siseveebis.

Individaalset üksust/gruppi või kategooriat nimetatakse klassiks. Termin „klassifikatsioon” hõlmab nii tulemust kui ka protsessi. Ideaalne klassifikatsioon täidab kaht põhimõtet: see on ammendav ja välistav. See tähendab, et klassifikatsioon peab pakkuma kohta (kuid vaid üht kohta) igale indiviidile kogumis.

Tüpoloogia kujutab endast lihtsamalt öeldes tüüpide komplekti, keerulisemalt väljendudes liigitub teadusmetodoloogia mõistete süsteemis tüpoloogia multidimensioonilise klassifikatsiooni alla. Üksikut üksust tüpoloogias nimetatakse tüübiks. Tüüpide seas võib omakorda eristada kaht põhimõtteliselt erinevalt konstrueeritud liiki: heuristilised ja empiirilised tüübid. Heuristilised tüübid on kontseptuaalselt tuletatud, empiirilised tüübid aga empiiriliste andmete analüüside põhjal saadud.

Tüpoloogia esmane kasulikkus seisneb selles, et see on suurepärane nähtusi kirjeldav ja multidimensiooniline uurimistehnika, ükski teine uurimistehnika ei võimalda anda nii ammendavat pilti nähtuse terviklikkusest kui tüpoloogia. Tüpoloogiad pakuvad nähtuse kohta multidimensioonilist kompleksust. Tüpoloogiad loovad aluse üksikute nii kontseptuaalsete kui ka empiiriliste tüüpide võrdlemiseks.

Perevägivaldsete tuntuimad tüpoloogiad

Ühe perevägivaldsete tuntuima tüpoloogia on esitanud Ameerika Ühendriikide psühholoogiateadlased Amy Holtzworth-Munroe ja Gregory Stuart.⁸ Vaadeldava tüpoloogia aluseks sai varem teaduskirjanduses esitatud perevägivaldsete tüpoloogiade metaanalüüs. Autorid tulid järeldusele, et perevägivaldsete tüübid on eristatavad kolme põhidimensiooni põhjal:⁹

- perevägivald ja väärkohtlemise tõsidus (sh vägivaldsuse, psühholoogilise ja seksuaalse väärkohtlemise sagedus);
- vägivaldsuse üldisus (kas esineb vaid lähisuhtes või ka suhteväliselt) ja kuritegelik käitumine;
- vägivaldsete psühhopatoloogia või isiksusehäired.

8 Holtzworth-Munroe, A., Stuart, G. L., „Typologies of Male Batterers: Three Subtypes and the Differences Among Them”, Vol 116 *Psychological Bulletin* (1994), No 3, p 476–497.

9 *Ibid*, p 481.

Oma uuringute põhjal liigitasid Holtzworth-Munroe ja Stuart perevägivaldlatsejad kolme tüüpi:

- 1. tüüp – vaid pereringis vägivaldlatsejad (*family-only batterers*);
- 2. tüüp – düsfoorikud – piiripealsed vägivaldlatsejad (*dysphoric-borderline batterers*);
- 3. tüüp – üldiselt vägivaldsed – antisotsiaalsed vägivaldlatsejad (*generally violent-antisocial batterers*).¹⁰

Vaid pereringis vägivaldlatsejad¹¹ on võrreldes teiste tüüpidega vähem vägivaldsed. Nad lülituvad perevägivalda kõige harvemini. Nende seksuaalse ja psühholoogilise vägivalda tase on võrreldes teiste tüüpidega madalam. Neil esineb ka kõige vähem vägivalda väljaspool pere- ja kodusfääri. Neil ei täheldata kas üldse mitte või vaid minimaalsel määral psühhopatoloogiat.

Düsfoorik – piiripealsed vägivaldlatsejad¹² ilmutavad vägivalda taset, mida võib iseloomustada mõõdukast kuni jõhkra vägivaldani. Nende vägivald piirdub enamasti naise peksmisega, kuid mingil määral võib leiduda ka perevälist vägivalda. See grupp kannatab kõige rohkem distressi all (ilmutades depressiooni ja ängistatuse sümptomeid) ja nende puhul on kõige tõenäolisem piiripealse isiksuse olemasolu (äärmuslik emotsionaalne ebastabiilsus, väga ebastabiilsed inimsuhted, hirm tõrjutuse ees).

Üldiselt vägivaldsed – antisotsiaalsed vägivaldlatsejad¹³ on kõige vägivaldsemad. Nende puhul täheldatakse ka pereringist väljapoole ulatuvat vägivalda. Seda tüüpi iseloomustab ka kõige tõenäolisemalt antisotsiaalne isiksusehäire (kuritegelik käitumine, arreteerimised ja uimastite pruukimine).

Vaadeldavate tüüpide vägivaldset käitumist vallandavad tegurid erinevad oluliselt. Vaid pereringis vägivaldlatsejate vägivalda põhjustab kombinatsioon stressist ja madalatasemelistest riskitegureist (napid suhtlemisoskused, lapsepõlves vägivalda kogemine) nii, et abielulise konflikti eskaleerumine võib tekitada füüsilise agressiivsuse. Kuid siiski täheldatakse neil positiivset hoiakut naissoo suhtes ja negatiivset hoiakut vägivalda suhtes, mis võimaldavad vägivalda eskaleerumise pidurdumist ja kahetsustunde teket.

Düsfoorikute – piiripealsete vägivaldlatsejate tüübi sotsialiseerimise esmasel faasil on toimunud lapsepõlves keskkonnas, mida iseloomustas vanematepoolne väärkohtlemine ja tõrjutus. Sellistel meestel on suuri raskusi

10 *Ibid*, p 481.

11 *Ibid*, p 482

12 *Ibid*, p 482.

13 *Ibid*, p 482.

oma intiimpartneriga stabiilse ja usaldusliku suhte loomisel. Nad võivad olla oma naisest väga sõltuvad, kaotuskartused ja armukadedad. Nad kipuvad olema impulsiivsed ja puudulike abieluuskustega. Neil on sageli vaenulikud hoiakud naissoo suhtes ja positiivsed hoiakud vägivalla suhtes.

Üldiselt vägivaldsed – antisotsiaalsed tüübid on üles kasvanud väga vägivaldses keskkonnas ja loonud nooruseas suhteid hälbiva käitumisega noortega. Neil on väga puudulikud suhtlemisoskused, nad on väga impulsiivsed ja neil on väga vaenulikud hoiakud naissoo suhtes, samas positiivsed hoiakud vägivalla kasutamise suhtes. Perevägivald kuulub nende üldisesse agressiivsusesse ja antisotsiaalsesse käitumisse.

2000. aastal pakkus autorite kollektiiv eesotsas Amy Holzworth-Munroega välja täiendatud tüpologia.¹⁴ Uurimisrühm testis 102 agressiivset meest, kes olid pannud toime vägivallaakti lähisuhtepartneri suhtes. Nad leidsid, et tüpoloogiasse peaks lisaks eespool toodule kuuluma ka neljas tüüp. Viimast kirjeldavad nad järgmiselt. See on madalatasemelise antisotsiaalsusega perevägivallatsejate grupp, keda iseloomustavad mõõdukad antisotsiaalsuse, perevägivalla ja üldise vägivalla näitajad. Paljude omaduste poolest asetub see tüüp vaid pereringis vägivallatsejate ja üldiselt vägivaldsete – antisotsiaalsete tüübi vahele.¹⁵

Ühendkuningriigi sotsiaalteadlased Rebecca Johnson, Elizabeth Gilchrist, Anthony R. Beech, Samantha Weston, Rachel Takriti ja Richard Freeman esitasid 2006. aastal mõnevõrra teistsuguse perevägivallatsejate tüpologia, milles toetusid oma empiirilisele psühholoogilisele uuringule.¹⁶ Nad testisid ja tüübistasid 230 perevägivallatsejat, kes pidid kohtuotsuse alusel vägivalla ennetusprogrammis (*Domestic Violence Probation Programme*) osalema. Kõik vaatlusalused olid süüdi mõistetud vähemalt ühes kuriteos, mis hõlmas perevägivalda. Meeste vanus oli 19. eluaastast 60. eluaastani. 44% vaatlusalustest ei olnud mingisugust kvalifikatsiooni ja 60% olid töötud. 83% oli juba varasem süüdimõistev otsus, 54% oli eelnev süüdimõistmine vägivallakuriteo eest ja 71% oli varem süüdi mõistetud mittevägivaldse kuriteo eest.¹⁷

14 Holtzworth-Munroe, A., „A Typology of Men Who Are Violent Toward Their Female Partners: Making Sense of the Heterogeneity in Husband Violence”, *Current Directions in Psychological Science* (2000), No 9, p 140–143.

15 *Ibid*, p 14.

16 Johnson, R., Gilchrist, E., Beech, A. Weston, S., Takriti, R., Freeman, R., „A Psychometric Typology of U.K. Domestic Violence Offenders”, Vol. 21 *Journal of Interpersonal Violence* (2006), 10, p 1270–1285.

17 *Ibid*, p 1273.

- 1. tüüp – madal patoloogia (*low pathology*). Seda tüüpi iseloomustavad madalad tulemused kõigi psühhopaatoloogia skaalade järgi tehtud mõõtmistes, välja arvatud nartsissismi skaala. Kuid *macho*-hoiakute skaala järgi said vaadeldava grupi esindajad keskmisi tulemusi. Lapsepõlve väärkohtlemise näitajad olid neil võrreldes teiste gruppidega madalaimad. Neil oli ka kõige vähem enesetapumõtteid.¹⁸
- 2. tüüp – piiripealne (*borderline*). Selles grupis on psühhopaatoloogia näitajad kõrged. Selle grupi esindajatel mõõdeti kõrgeimad piiripealsuse faktori näitajad, mille järgi saigi vaadeldav tüüp oma nimetuse. Sellesse gruppi kuuluvatel isikutel täheldati ka kõrgemaid kehalise ja seksuaalse väärkohtlemise sageduse näitajaid lapsepõlves. Neil on madalaimad enesehinnangu näitajad ja kõrgeimad välise kontrollilookuse näitajad.¹⁹
- 3. tüüp – nartsissistlik (*narcissistic*). Ka selle grupi psühhopaatoloogia näitajad on kõrged, kuid eriti märkimisväärselt kõrged on nartsissismi skaala näitajad. Just viimasest asjaolust tuletati ka tüübi nimetus. Vaadeldavat gruppi iseloomustavad ka kõrgeimad näitajad paranoia skaalal.²⁰
- 4. tüüp – antisotsiaalne (*antisocial*). Vaadeldav grupp on suurim ja ka neid iseloomustavad kõrged psühhopaatoloogia näitajad. Sellel grupil mõõdeti kõrgeimad antisotsiaalsuse näitajad, mistõttu antigi grupile vastav nimetus. Seda gruppi märgistavad ka kõrgeimad alkoholi- ja narkosõltuvuse näitajad. Samuti on neil väga kõrged *macho*-hoiakute ja naistevaenulikkuse näitajad. Selle grupi esindajad paistavad silma vägivalla aktsepteerimise ja soorollide stereotüüpiseerimise poolest. Rohkem kui pooltel vaadeldavasse gruppi kuulujaist oli tõsisemaid koolikäitumise probleeme. Selle grupi esindajatele oli mõistetud teistest gruppidest märksa rohkem kohtulikke karistusi.²¹

Uurimisrühm püüdis määrata ka kõigi vaadeldavate gruppide osatähtsust kõigist testitud perevägivallatsejaist. Uurimus näitas, et esimesse tüüpi – madal patoloogia – kuulus 12% kõigist testituist. Nartsissistliku tüübi esindajad hõlmasid 13% kõigist testituist. Antisotsiaalne tüüp moodustas suurima grupi. Neid leiti 47% kõigist uurimisalustest. Küllalt suureks grupiks

18 *Ibid*, p 1277–1280.

19 *Ibid*, p 1280.

20 *Ibid*, p 1281.

21 *Ibid*, p 1281.

võib pidada ka piiripealset tüüpi. Neid eristasid teadlased kogu massiivist 28%.²²

Madala patoloogiaga tüüp langeb oma omaduste poolest küllalt suurel määral kokku Holtzworth-Munroe ja Stuarti esitatud vaid pereringis vägivallatsete tüübiga. Nartsissistlikule tüübile Holtzworth-Munroe ja Stuarti tüpoloogias samalaadset tüüpi ei leia. Antisotsiaalsele tüübile sarnase võib leida ka Holtzworth-Munroe ja Stuarti tüpoloogias, kelleks on üldiselt vägivaldne isiksus. Piiripealne tüüp langeb oma omaduste poolest kokku Holtzworth-Munroe ja Stuarti tüpoloogias esitatud düsfoorikute – piiripealsete tüübiga. Seega, mõlemad tüpoloogiad langevad oma põhijoontes ja -olemuselt kokku.

Debora Capaldi ja Hyoun Kim on välja töötanud mõningal määral erinevate perevägivallatsete heuristilise tüpoloogia, võttes aluseks eelkõige motivatsioonilised tegurid. Nad lähtuvad vägivallatsete üldtüpoloogiast. Capaldi ja Hyoun Kim liigitavad perevägivallatseteid järgmiselt:²³

- instrumentaalsed vägivallatsetjad,
- vaenulik-agressiivsed vägivallatsetjad.

Instrumentaalsed perevägivallatsetjad kasutavad vägivalda selleks, et kontrollida partneri tegevust, vägivald on külmavereline ja kaalutletud. See on hästikontrollitud käitumine. Vaenulik-agressiivset perevägivallatsetjat iseloomustab impulsiivsus, emotsionaalsus, vihane olek ja kuumaverelisuus.

Teaduskirjanduse analüüs näitab veenvalt, et enamik perevägivallatsete tüpoloogiaid on loodud meesvägivallatsete kohta, kes väärkohtlevad oma naiskaaslast. See asjaolu tuleneb suuresti ka sellest, et kriisikeskustesse sattuvad peaaegu eranditult naisohvrid, samuti teatavad politseisse vägivallajuhtumest eelkõige naised. Kuid ometi koguneb järjest rohkem andmeid selle kohta, et ka mehed võivad olla perevägivalla ohvrid, kui neid on rünnanud nende naiskaaslased. Viimastel aastakümnetel on selliste andmete ja teaduslike üldistuste põhjal hakatud esitama ka naisvägivallatsete tüpoloogiaid.

Houstoni ülikooli sotsiaalteadlased Julia Babcock, Sarah Miller ja Cheryl Siard tegid naisvägivallatsete uuringu, mille põhjal töötasid välja vastava

22 *Ibid*, p 1281

23 Capaldi, D. M., Kim, H. K., „Typological Approaches to Violence in Couples: A Critique and Alternative Conceptual Approach”, *Clinical Psychology Review* (2007), 27, p 257.

tüpoloogia.²⁴ Esialgse valimi moodustasid 60 naist, kes olid arreteeritud partneri ründamise eest, kuid neist kaheksa kõrvaldati uurimusest, sest nad olid rünnanud mitteintiimpartnerit (tütart, õde, vöörast). Kõigil neil paluti täita ankeet, mille andmeid teadlased hiljem analüüsisid. Sotsiaal-demograafilisi andmeid analüüsid selgusid järgmised statistilised näitajad: naiste keskmine vanus oli 31,5; 17% olid afroameeriklased, 24% latiinod, 54% valged; 31% naistest olid töötud. 23% juhtumite puhul, kui politsei kohale saabus, oli vägivald vastastikune ja arreteeriti mõlemad, nii naisisik kui ka meesisik.²⁵

Teadlased pakkusid oma uurimustulemuste põhjal naisperevägivallatsete tüpoloogia, mis hõlmas kaht tüüpi.²⁶

- 1. tüüp – vaid partnerile orienteeritud vägivallatseja (*partner only*).
- 2. tüüp – üldiselt vägivaldne naine (*generally violent women*).

Esimese tüübi esindajate agressiivsus oli suunatud vaid oma intiimpartneri vastu. Vaid partnerile orienteeritud vägivallatsete agressiivsus ei ulatunud peaaegu kunagi väljaspoole perekonda. Nende vägivaldsuse tase oli tunduvalt madalam kui teisel tüübil.²⁷

Teise tüübi esindajaid iseloomustas võrreldes esimese tüübiga märksa sagedasem ja tõsisem vägivalla tase. Neile oli omane ka psühholoogiline agressiivsus ja emotsionaalse väärkohtlemise taktika, et kontrollida partnerit. Ühe taktikalise võttena kaldusid selle tüübi esindajad kasutama kõikvõimalikel juhtudel enesekaitse motiivi. Mõnevõrra ootamatuna selgus, et teise tüübi esindajad ei erinenud esimesest lapsepõlve ega ka noorusea viktimisatsiooni taseme poolest. Kuid siiski täheldati selle tüübi esindajatel tunduvalt rohkem psühholoogilisi probleeme kui esimese tüübi esindajatel. Autorid pakkusid hüpoteesi, et üldiselt vägivaldsed naised olid üles kasvanud pere subkultuuris, milles oli vägivalla kasutamine naiste poolt igati aktsepteeritud. Need naised olid õppinud lapsepõlves, et naistel on eesõigus kasutada vägivalda oma intiimpartneri suhtes, see tähendab, et nad olid kujundanud oma teadvuses ühiskonnas aktsepteeritud arusaamadele vastupidised seisukohad vägivalla kasutamise suhtes.²⁸

24 Bacock, J., Miller S., Siard C., „Towards a Typology of Abusive Women: Differences between Partner-only and Generally violent Aomen in the Use of Violence”, 27 *Psychology of Women* (2003), p 153–161.

25 *Ibid*, p 56–157.

26 *Ibid*, p 158.

27 *Ibid*, p 158.

28 *Ibid*, p 159.

Selle uurimuse tulemused osutavad veenvalt, et naistepoolset vägivalda oma intiimpartneri suhtes ei saa kuidagi tuletada ühiskonna patriarhaalsetest hoiakutest ja meeste eelisõigustest. Ideoloogia, mida propageerivad perevägivalda uurijatest just feministliku koolkonna esindajad, ei ole vähemalt antud küsimuses põhjendatud.

Ameerika Ühendriikides tehtud laiaulatuslikud uuringud viitavad, et mida kestvam on kooselu, seda vähetõenäolisemaks muutub perevägivald, teisiti öeldes, aastate jooksul perevägivalda tase langeb. Gelles ja Straus on oma mahuka uurimuse põhjal leidnud, et perevägivalda tase on kõrgeim nooremas täiskasvanueas ja seejärel hakkab tasapisi langema.²⁹

Rennison (2001) on esitanud samalaadse seisukoha naiste viktimisatsiooni kohta, toetudes üleriigilise National Crime Victimization Survey uuringu andmetele. 1999. aastal oli naiste arv, kes olid kogenud partneripoolset vägivalda, järgmine:

- vanuserühmades 16–19- ja 20–24-aastased – 16 (1000 naise kohta);
- vanuserühmas 25–35-aastased – 9;
- vanuserühmas 35–39-aastased – 6;
- vanuserühmas 50 aastased ja üle – 3.³⁰

Need andmed osutavad kindlalt perevägivalda langustendentsile vanuse kasvades. Langustendentsi võib seletada nii füsioloogiliselt aluselt kui ka sotsiaalpsühholoogiast lähtudes. On üldtuntud fakt, et testosterooni tase, mis on seoses agressiivsuse tasemega, langeb vanuse kasvades.³¹ Sotsiaalpsühholoogiast lähtudes võib aga väita, et vanuse kasvades hõõrutakse teineteise teravad nurgad maha, st toimub aeglane, kuid järjepidev kohanemine teineteisega.

Vaatamata nendele kriitilistele märkustele perevägivaldlatsejate tüpoloogiate kohta, ei vähenda need siiski selliste tüpoloogiate väärtust. Tüpoloogiate tundmine võimaldab sisejulgeolekuametnikel paremini orienteeruda perevägivaldajuhtumites ja neile reageerida.

29 Capaldi, D. M., Kim, H. K., „Typological Approaches to Violence in Couples: A Critique and Alternative Conceptual Approach”, *Clinical Psychological Review* (2007), 27, p 256.

30 *Ibid*, p 256.

31 Ellis, E., Walsh, A., *Criminology. A Global Perspective*. (Allin and Bacon, 2000), p 284–285; Walsh, A., Hemmens, C., *Introduction to Criminology* (Sage Publication, 2008), p 311.

Uurimismeetod ja uuringu läbiviimine

Uurimismetoodika valikut mõjutasid kaks asjaolu: puudus võimalus küsitleda perevägivallatsejaid (seoses isikuandmete kaitsega) ja polnud võimalik kasutada tüpoloogiate uurijate poolt väljatöötatud psühholoogilisi teste. Seetõttu valiti uurimisprobleemi lahendamiseks sotsioloogiline lähenemisviis ja küsitleti LSV-juhtumitega tegelevaid politseiametnikke. Küsitluse tulemusel saadi vahendatud kujutlus perevägivallatsejate tüüpidest.

Selles töös kasutati andmekogumismeetodina küsitlust, mis toimus 9.–22. aprillil 2014 Sisekaitseakadeemia LimeSurvey keskkonnas, kus on nimetatud uuringu andmed kättesaadavad ja kontrollitavad.

LSV politseilise käsitlemise empiiriliseks uurimiseks töötati autorite poolt välja ankeetküsimustik. Ankeet moodustus neljast plokist, mis sisaldas kokku 17 küsimust. Küsimused puudutasid LSV-juhtumitega kokkupuute iseloomu, hinnanguid LSV levimusele ja hoiakuid tüpoloogiate tundmise vajalikkusele. Viimane plokk hõlmas küsimusi sotsiaaldemograafiliste näitajate kohta.

Enne katsetati uurimismetoodikat Sisekaitseakadeemia päevaõppe üliõpilaste ja nelja prefektuuri LSV-valdkonna koordineerijate peal, mida võib käsitleda pilootuuringuna. Tagasiside põhjal täpsustati enne põhiuuringu läbiviimist selle metoodikat.

Uurimuse valim moodustati korrakaitsepolitseiametnikest (täpsemalt piirkondlikku politseitööd tegevatest politseinikest), nendest, kes tegelevad LSV-juhtumite lahendamisega igapäevaselt ja ka juhtumijärgselt, tehes järelkontrolli koostöös kohaliku omavalitsuse üksuse ametnikkega.³² Küsitlus oli juhuvalimiga ja hõlmas nelja prefektuuri ametnikke. Küsimustik edastati 200 korrakaitsepolitseiametnikule nimeliselt, täidetud ankeete saadi tagasi 108, s.o 54% väljasaadetud ankeetidest. Eestis töötas uuringu läbiviimise ajal 310 piirkonnakonstaablit, mis on antud uuringus käsitletav üldkogumina, seega võib valimit pidada representatiivseks ja uurimistulemused on üldistatavad üldkogumile. Uuringus osalemine oli vabatahtlik ja anonüümne, vastajal ei tulnud kirjutada ankeeti oma nime, samuti ei salvestanud programm andmebaasi isikuandmeid. Kutse uuringus osalemiseks edastati elektroonilise kirjaga, mis sisaldas lühidalt uuringu eesmäärke, juhiseid vastamiseks ja linki ankeedile.

32 Lähisuhtevägivalla juhtumitele reageerimise ja ohvriabile info edastamise juhend, kinnitatud Politsei- ja Piirivalveameti peadirektori 22.10.2012. a käskkirjaga nr 1.1.-1/378.

Töö uurimisülesanded on järgmised:

- Selgitada, milliste perevägivallatsete tüüpidega on politseinikud kokku puutunud.
- Uurida, kuivõrd oluliseks peavad politseiametnikud vägivallatsete tüpoloogiate tundmist.
- Analüüsida, mis osas vajab politsei- ja piirivalvekolledži õppekava täiendamist tüpoloogiate lisamisega.

Eesmärk on anda ülevaade empiirilisel põhjendatud perevägivallatsete tüpoloogiatest, nende rakendumisest Eesti politseiametnike poolt vaadelduna ja politseiametnike ootustest tüpoloogiate tundmise vajalikkuse kohta.

Järgnevalt esitatakse detailne ülevaade valimist. Ankeedile vastasid kõikide Eesti prefektuuride (4) esindajad. Põhja prefektuurist oli vastajaid 33, Lõuna prefektuurist 25, Ida ja Lääne prefektuurist 22. Põhja prefektuurist vastanute suurem osakaal tuleneb sellest, et see prefektuur on võrreldes teistega suurem. Sooliselt jagunesid respondendid järgmiselt: 36% naisi ja 64% mehi.

Vastanute rahvuslik struktuur oli järgmine: 81% eestlasi, 14% venelasi ja 5% muu rahvuse esindajaid. Vanuselisel oli aktiivsem vastajate grupp 30–40-aastased (40%), järgnes üle 40-aastaste grupp (36%), alla 30-aastaseid vastajaid oli kõige vähem (20%) ning 4% oli jätnud oma vanuse märkimata.

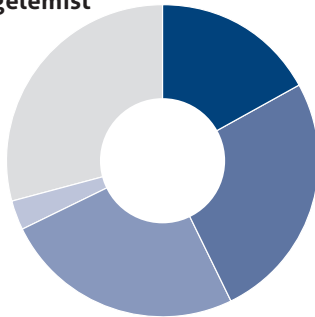
Vastanutest enim, 40%, omab keskeriharidust Paikuse või Nõmme politseikoolist, 26% on Sisekaitseakadeemia kõrgharidus, sellele järgneb ametnike osakaal, kellel on muu kõrgharidus (20%), muu keskeriharidusega on 8% ja keskharidusega on 6%.

Vastanutest on registreeritud abielus 47%, kooselus 30%, vallalisi 8%, lahutatuid 7%, leskesid 1% ja 7% ei vastanud küsimusele.

Uurimuses vaadeldi ka vastanute päritolu, st mis tüüpi asulas olid nad üles kasvanud. Selgus, et suurim rühm, 39% vastanuist on pärit maakohast (küla või vald), 31% on pärit mõnest Eesti suuremast linnast (Tallinn, Tartu, Narva, Kohtla-Järve, Pärnu, Viljandi), 25% on pärit väikelinnast ning küsimusele jättis vastamata 5%.

JOONIS 1.

**Kuivõrd häirivaks peavad politsei-
ametnikud LSV-juhtumitega
tegelemist**

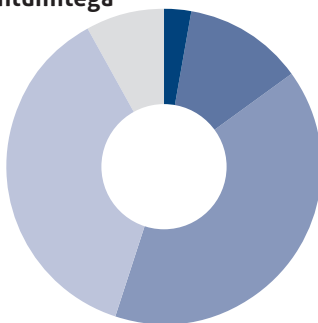

- Üldsegi mitte häirivaks 17%
- Pisut häirivaks 26%
- Küllalt häirivaks 25%
- Väga häirivaks 3%
- Raske öelda 27%

Vastamata jättis 2% küsitletutest.

JOONIS 2.

**Kuivõrd meelsasti tegelevad
politseiametnikud LSV-
juhtumitega**

- Väga meelsasti 3%
- Meelsasti 12%
- Kuidas kunagi 29%
- Mitte eriti meelsasti 36%
- Väga ebameelsasti 8%

Vastamata jättis 12% küsitletutest.

Uurimistulemused

Uurimuses peeti väga oluliseks selgitada politseiametnike LSV-juhtumitega kokkupuudete intensiivsust.

Selgus, et vastanud politseiametnikest puutuvad ametialaselt (väljakutsete teenindamisel, järelkontrolli tegemisel) LSV-juhtumitega iga nädal kokku 42% vastanutest, järgmine kokkupuute tase on kord või kaks kuus (27%), peaaegu iga päev puutuvad LSV-juhtumitega kokku 14% vastanutest. Vastanutest 5% puutuvad kokku kord-kaks kvartalis või mõned korrad aastas. Üldse ei olnud LSV-juhtumitega kokku puutunud 3% vastanutest ja huvitava kombel olid need just vanemad (40+) ja pikema staažiga politseiametnikud (9% jättis vastamata).

Järgmisena uuriti, kuivõrd peavad politseiametnikud LSV-juhtumitega tegelemist häirivaks. Andmed näitavad, et LSV-juhtumitega tegelemist peab häirivaks 27,4% (vastusevariandid „Küllalt häirivaks” või „Väga häirivaks” kokkuvõetuna) ja ei pea häirivaks 42,2% (vastusevariandid „Üldsegi mitte häirivaks” ja „Pisut häirivaks” kokkuvõetuna) (vaata joonis 1).

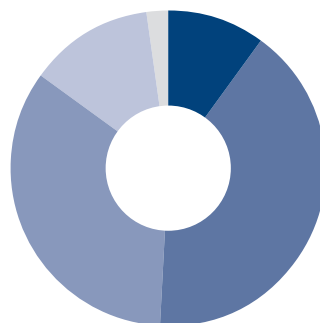
Edasi selgitati, kuivõrd tähtsaks peetakse politseipoolset LSV-juhtumitega tegelemist. Valdav osa vastajatest, 71%, pidasid seda kas väga tähtsaks või tähtsaks. Ainult 2% (kaks vastajat) leidsid, et LSV-ga tegelemine pole eriti tähtis, vastaja-

teks osutusid eestlased vanusega 40+, üks neist kõrg- ja teine keskerihari- dusega ning pärit olid mõlemad väikelinnast. Vastustest on võimalik järeldada, et õiguskaitseüsteemis pole LSV kõrge prioriteetsusega valdkonnaks pidamine jäänud deklaratiivseks loosungiks, vaid tavapolitseinikud peavad seda oma argitöös oluliseks. Samas küsimusele „Kuivõrd meelsasti tege- led LSV-juhtumiga?“ leidis enamik vastajaid (43%), et LSV-juhtumiga te- gelemine on kas väga ebameeldiv või küllaltki ebameeldiv (vaata joonis 2). Meelsasti ja väga meelsasti tegeleks LSV-ga vaid 15% vastanutest (vaata joonis 2). Kuigi enamik politseiametnikke mõistab LSV-juhtumitega tege- lemise tähtsust, peetakse nende sündmuste lahendamist vastumeelseks ja raskeks. Sageli on see seotud ründaja agressiivsuse, allumatuse, psüühili- se ebastabiilsuse ja uimastite mõju all olemisega (vastajate kommentaari- de põhjal seitsmendale avatud küsimusele). Vastajad toovad välja, et sageli on väljakutsed ikka ja jälle samadesse peredesse, kes on tuntud asotsiaalse eluviisi ja alkoholi liigtarbimise poolest. Samuti teeb LSV lahendamise ras- keks laste juuresolek ja rünnatava koostöotahte puudumine.

Järgmisena vaadeldakse, kuivõrd levinuks peetakse LSV-d Eestis. Kogu- ni 87% vastanutest leiab, et LSV on Eestis väga levinud või levinud. Ükski vastanu ei märkinud, et LSV on vähe levinud. Seda arvamust LSV laiaula- tuslikust levikust Eestis kinnitab ka ametlik statistika.

Uuritava teemaga seoses oli üks kõige olulisemaid küsimusi antud uuringus „Kuivõrd oled mõelnud LSV-juhtumite lahendamisel vä- givallatsejate tüüpidele ja nende omadustele?“. Sageli, väga sageli või vahetevahel oli selle peale mõel- nud 81% vastajatest ja ainult 15% oli mõelnud harva või mitte kunagi (vaata joonis 3) ning nende vanus jäi enamasti üle 40 aasta. Vägivallatse- jate eri tüüpidega on kokku puutu- nud 73% vastajatest, harva või mitte kunagi 20% vastajatest. Koguni 79 vastajat 102-st (77% vastajatest) kir- jeldas oma kogemuse põhjal mitut vägivallatsejate tüüpi, kellega ta on LSV-juhtumite lahendamisel kokku puutunud.

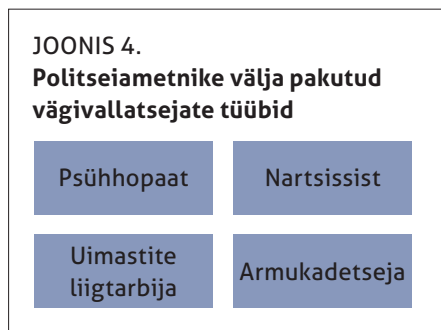
JOONIS 3.
Kuivõrd on politseiametnikud
mõelnud LSV-juhtumite
lahendamisel vägivallatsejate
tüüpidele ja nende omadustele

- Väga sageli 10%
- Sageli 40%
- Vahetevahel 33%
- Harva 13%
- Peaaegu mitte kunagi 2%

Lähisuhtevägivalla teaduslike tüpoloogiate tundmist peab kasulikuks 67% vastajatest ja ainult 1% ei pea seda eriti kasulikuks. Oma seisukoha jättis välja ütle mata 32% vastajatest. Teaduslike tüpoloogiate tundmist peavad võrdse l oluliseks nii kõrgharidusega kui ka keskeriharidusega politseiametnikud.

Politseiametnikel paluti kirjeldada, milliste vägivallatsejate tüüpidega on nad kokku puutunud. Vastajad töid tüüpide kirjeldamiseks erinevaid iseloomustavaid tunnuseid. Politseini ke vastuste põhjal eristasid autorid nelja tüüpi: uimastite liigtarbija (eelkõige alkoholi kuritarvitaja), nartsissist (ühiskondlikult kõrgemal positsioonil olev isik), armukadetseja ja psühhopaat (vaata joonis 4).

Uimastite liigtarbimise töid peaaegu pooled vastanud LSV-juhtumite puhul probleemina välja, enamasti märgiti küll alkoholi liigtarbimisest tingitud juhtumeid, kuid nimetati ka narkootikumide pruukimisega seotud juhtumeid. Järgnevalt iseloomustatakse vaadeldavat tüüpi respondentide väljenditega:

- Ühed muutuvad vägivaldseks joobeseisundis ning elavad siis välja kõik kaineolekus kogunenud pinged.
- On end lõviks joonud.
- Joobes torisejad.
- Enamus isikuid (meesterahvad) on sagedased alkoholarvitajad/alkohoolikud.
- Enamjaolt emad, kes tarvitavad jällegi pidevalt alkoholi ja käituvad alkoholijoobes olles agressiivselt, söimavad ja karjuvad.
- Alkoholilembene keskealine (30-40.a) mees, kes vahetab sageli elukohta/naisi ja eelistab elada koos noorte tütarlastega, kellele see on esimene suhe, armastab naisi.
- Napsitaja, kes kaine peaga on tore pereinimene ja kõigile meeldib.
- Alkohoolik, kes ei hooli millestki.
- Sõltlased (alkohol/narkootikumid).
- Alkoholi liigtarbijad, kes alkoholi mõju all muutuvad vägivaldseks. Kaine na on korralikud, paluvad naiselt andeks jne, kuid nii kui viina saavad, ei tea enam, mida teevad ja miks teevad.
- Agressiivsete alkohoolikutega.
- Enamus tülide algpõhjus seisneb liigses alkoholi tarvitamises, seetõttu on esinenud ka armukadedust.

Teatud osa politseiametnike, peaaegu iga kaheksanda, vastustest joonistub välja teine tüüp, keda autorid nimetavad nartsissistlikuks tüübiks.

- *Isikud, kes on kõrgelt haritud, ülbed, peavad ennast teistest paremaks, oskavad väga hästi näidelda.*
- *Haritud, rikkad ja ilusad.*
- *Teised on vägivaldsed ka kainelt, enamasti on sellisel juhul vägivald rafineeritum, õelam, kannatanut alandavam ning varjatum.*
- *Võimuihar ja provotseeriv - mängib kannatanut.*
- *Manipuleerijad, agressiivsed sõbrustajad ja eneseõigustajad.*
- *Võõrastele jätab ideaalse inimese mulje, kodus on kui pöörane.*
- *Isikud, kes üldse alkoholi ei tarbi, omavad korralikku töökohta ja sissetulekut, on igati lugupeetud väljapool kodu ning keegi sõpradest, tuttavatest ega töökaaslastest ei oska arvata, et koduseinte vahel toimub iga päev nii vaimne kui füüsiline vägivald. Sellised ei tegutse üldiselt hetkeimpulsi ajel, vaid väga teadlikult.*

Osa respondentide vastustest saab välja lugeda kolmanda tüübi, keda autorid nimetavad psühhopaadiks.

- *Kontrollifriigid, kes domineerivad oma partneri või lähedase üle.*
- *Kes soovivad ümbritsevaid inimesi allutada oma tahtmiste.*
- *Kontrollijad - üleolevad, enesearmastajad - ise vägivalda lapsepõlves kogunud.*
- *Head manipuleerijad - võib olla väljaspool kodu lugupeetud, austatud, naiste poolt imetletud.*
- *Loomu poolest vägivaldsed isikud, olenemata tarbitud alkoholi kogusest või inimesest, kelle kallal vägivalda tarvitada, on samamoodi vägivaldse käitumisega ka väljapool kodu.*
- *Domineerivad vägivaldsed isikud.*
- *Egoistlikud vägivallatsejad (mina ja maailm mehed, naine kuulub mulle, auto kuulub mulle, teen, mis tahan).*

Teistest oluliselt väiksema tõenäosusega leidub vägivallatsejate seas armukadetsejaid.

- *Armukadedad inimesed.*
- *Armastab naisi kaastundlikuks teha (n-ö veenilõikaja ja raske saatuse kurtja).*
- *Inimesed, kes põevad haiguslikku armastust.*
- *Armukadedad vägivallatsejad.*

Kui võrrelda selles uurimuses argiteadvuses kujunenud perevägivallatsete tüüpe teadlaste tüpoloogiatega, siis võib teha järgmisi järeldusi. Kui teadlaste vägivallatsete tüpoloogiad on kujunenud psühholoogiliste testide või heuristiliste analüüside põhjal, siis politseiametnike küsitluse põhjal kirjeldatud tüpoloogia tugines eelkõige viimaste elukogemusele ja intuitsioonile.

Antud empiirilises uuringus välja tulnud perevägivallatsete-psühhopaad langeb suure osas kokku Holtzworth-Munroe ja Stuarti tüpoloogias oleva tüübiga, mida nad on nimetanud üldiselt vägivaldseteks – antisotsiaalseteks vägivallatseteks. Nii nagu tuntud psühholoogid on neid iseloomustanud kõige vägivaldsematena, nii on ka politseiametnikud täheldanud psühhopaadis kõrgendatud vägivaldsuse astet. Mõningaid paralleele saab luua ka uimastite liigtarbijatega, kes on mingil määral võrreldavad vaid pereringis vägivallatsetega. Eelkõige muutuvad nad vägivaldseks pereringis ja uimastite kuritarvitamise tulemusel. Ka tüüp, keda autorid nimetavad nartsissistiks, evib sarnaseid jooni Ühendkuningriigi sotsiaalteadlase Johnsoni juhitud uurimiserühma tüpoloogias eristatud tüübiga „nartsissistlik”. Viimasel politseinike poolt väljendatud tüübil (armukadetsete) ei täheldatud olulisi sarnasusi teadlaste esitatud tüüpidega.

Lähisuhtevägivallajuhtumite lahendamise õpetamine Sisekaitseakadeemia politsei- ja piirivalvekolledžis

LSV-juhtumite kohta hakati süstemaatiliselt infot talletama Lääne politseiprefektuuris 2004. aastal. 2005. aastal töötas Eesti Avatud Ühiskonna Instituut koos Lääne politseiprefektuuri ja Eesti Sotsiaalprogrammide Keskusega välja uudse perevägivallaalase teabe kogumissüsteemi, mis käivitus 2004. aasta kevadel. Mainitud süsteem andis ülevaate politsei vaatevälja jõudnud perevägivallajuhtumitest.³³ Praegu reageerib politsei LSV-juhtumitele ja kogub infot kogu Eestis ühtsetel alustel.³⁴ Prefektuurides on määratud LSV-juhtumite lahendamise ning ohvriabi ja sotsiaaltöötajatega info vahetamise ja andmebaasidesse info sisestamise eest vastutavad ametnikud. LSV-juhtumite kohta süsteemse info kogumine ja kajastamine on

33 Allaste, A., Võõbus, V., „Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused”, Sotsiaalministeerium, uurimustöö, lk 15 (2008). < https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/allaste_vagivald_lahisuhtes_biin_retsensioon_1_.pdf > (11.11.2016).

34 Lähisuhtevägivalla juhtumitele reageerimise ja ohvriabile info edastamise juhend, Politsei- ja Piirivalveameti peadirektori 22.10.2012. a käskkiri 1.1.-1/378, kättesaadav PPA siseveebis.

andnud adekvaatse pildi probleemist tervikuna ja aidanud kaasa kaitseabinõude seadustamisele (näiteks lähenemiskeelu rakendamine).

Oskused LSV-juhtumitele reageerimiseks omandatakse täiendus- või tasemeõppes. Juba töötavad politseiametnikud saavad teadmisi sisekoolitustel ja igapäevase praktika käigus prefektuuris ning tulevasi politseiametnikke õpetatakse Sisekaitseakadeemia politsei- ja piirivalvekolledžis. Õppeainetes, mis käsitlevad enesekaitset ja taktikat, relvastust, patrullimise põhialuseid ja väljakutsete teenindamist, antakse kadettidele üldteadmised eelkõige turvataktikalistest seisukohtadest lähtuvalt: kuidas lahendada LSV-juhtum, ilma et seataks end ja paarilist ohtu, kuidas eraldada ohver vägivallatsejast ning toimetada õigusrikkuja politseiasutusse? Alates 2011. aasta vastuvõtust sisaldab politseiteenistuse rakenduskõrghariduse õppekava uut õppeainet Lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamine.³⁵ Selles omandavad üliõpilased süvateadmised LSV olemusest, tekkepõhjustest, LSV mõjust erinevatele inimestele, sh pööratakse erilist tähelepanu lastele. Praktiline õpe seisneb konkreetsete juhtumite lahendamises, osapoolte abistamises riiklike ja eraõiguslike koostööpartneritega ning juhtumi andmete sisestamises infosüsteemi. Õpe on suures osas üles ehitatud Politseija Piirivalveameti juhendile, kus defineeritakse LSV-d kui vaimset, füüsilist või seksuaalset vägivalda, mis leiab aset inimeste vahel, kes on või on varem olnud üksteisega lähisuhetes, seadusest tulenevalt seotud või omavahel veresuguluses, sealhulgas praegune ja endine abikaasa/elukaaslane, vanemad või kasuvanemad, vanavanemad, teised ülenejad ja alanejad sugulased või hõimlased.³⁶ Juhendis selgitatakse põhjalikult vaimse, füüsilise ja seksuaalse vägivalla olemust.³⁷ Õppetöös tutvustatakse tänapäeva trende, milleks on küberruumis toime pandud vägivald, samuti küberkiusamine ja isiku muu privaatsuse rikkumine³⁸, ning aumõrvadega, homopaaridega ja noorte kohtingutega seonduvat vägivalda.

Korduvate LSV-juhtumite ennetamiseks on oluline teha koostööd kohaliku omavalitsuse sotsiaalhoolekande ametnike ning varjupaigateenust pakkuvate asutuste ja organisatsioonidega. Politseiametnikel on kohustus teavitada õigustatud isikuid võimalusest pöörduda ohvriabitöötaja poole.³⁹

35 Politseiteenistuse rakenduskõrgharidusõppe õppekava, kinnitatud Sisekaitseakadeemia nõukogu 8. veebruari 2011. a otsusega nr 1.1-6/5, kättesaadav SKA siseveebis.

36 LSV juhend, p 2.1.

37 *Ibid*, p 2.5–2.7.

38 *Ibid*, p 2.8–2.9.

39 LSV juhend, ptk 11–13.

Perevägivald ei ole ohtlik mitte üksnes ohvrile, vaid ka isikutele, kes peavad tegelema nende juhtumite lahendamisega. Kui politsei sõidab lahendama perevägivaldajuhtumit, siis puutub ta kokku düsfunktsionaalse perekonnaga. Politseil tuleb silmitsi seista akuutsete konfliktsete situatsioonidega ja ta peab püüdma ära hoida tulevasi vägivaldseid rünnakuid. Kui politsei on sündmuskohal suutnud tagada osapoolte turvalisuse ja lõpetanud füüsilise kontakti pereliikmete vahel, siis seejärel suunatakse tähelepanu sellele, et tuvastada, kumb osapooltest on ohver.⁴⁰ Politseinikud on kriminaalõigussüsteemi kontaktisikud, kes puutuvad esmalt kokku perevägivaldalla ohvritega. Seega on politseil oluline roll perevägivaldajuhtumite lahendamisel. Perevägivaldajuhtumite väljakutsed on tavapäraselt aeganõudvad, sest ohvritel on sageli palju küsimusi ja keerulisi vajadusi, mis nõuavad tähelepanu ning millest osa jäävad väljapoole politsei pädevust.⁴¹ Politsei visiit kodudesse võib lõpetada või vähemasti katkestada vägivaldajuhtumid ning politsei aruanded võimaldavad astuda naistel kontakti kaitsjatega ja saada teisi juriidilisi teenuseid.⁴²

Vastavalt LSV reageerimise juhendile on LSV-juhtumi väljakutse saanud patrulltoimkonnal kohustus kohaldada vajaduse korral viibimiskeeldu. Võttes aluseks korrakaitse seaduse §-s 44 sätestatu, rakendab politseiametnik vägivaldlatseja suhtes viibimiskeeldu, kui:

- LSV ohvrite elu või tervist ähvardab vahetu oht,
- on tarvis tagada ohvri ohutus,
- on tarvis tõrjuda või välja selgitada kõrgendatud oht,
- on tarvis tagada süüteomenetluse läbiviimine.

Viibimiskeeldu saab rakendada kuni 12 tunniks. Viibimiskeeldu rikkuva isiku suhtes on õigus kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu.⁴³ Viibimiskeeldu kohaldamise otsustamisel tuleb hinnata, kas viibimiskeeldu kehtestamine on antud juhul ainus võimalik lahendus tekkinud olukorra lahendamiseks ja soovitava tulemuse

40 Watkins, P., „Police Perspective: Discoverin Hidden Truths in Domestic Violence Intervention”, *Journal of Family Violence* (2005), 20 (1), p 47–54.

41 Corcoran, J., Allen, S., „The Effects of a Police/Victim Assistance Crisis Team Approach to Domestic Violence”, *Journal of Family Violence* (2005), 20 (1), p 39–45.
Weisz, A. N., Tolman, R. M., Bennett, L., „An Ecological Study of Nonresidential Services for battered Woman Within a Comprehensive Community Protocol for Domestic Violence”, *Journal of Family Violence* (1998) 13 (4), p 395–415.

42 Weisz, A. N., Tolman, R. M., Bennett, L., „An Ecological Study of Nonresidential Services for battered Woman Within a Comprehensive Community Protocol for Domestic Violence”, *Journal of Family Violence* (1998) 13 (4), p 395–415.

43 Politsei ja piirivalve seadus, RT I 2009, 26, 159...RT, 26.03.2013.

saavutamiseks või leidub ka muid alternatiivseid võimalusi ning millised on meetme kohaldamisega kaasnevad võimalikud tagajärjed. Sealjuures ei tohi jätta tähelepanuta, et meetme kohaldamise tulemusena ei satuks ohtu vägivaldse isiku tervis ja turvalisus.

Lähenemiskeelu eesmärk on füüsilise isiku elu, tervise, vabaduse või rahu vastu suunatud kuriteo, sellise kuriteo ohu või muu tõsise häirimise tõrjumine. Lähenemiskeeluga võib kaitsta end ohustatuna tundvat isikut lisaks füüsilisele vägivaldale ka vaimse vägivalda eest. Tegemist on kaitseabinõuga eelkõige peresisese vägivalda ja seonduvate isikuvastaste kuritegude puhul.

Tsiviilkohtumenetluse seadustikust tulenev võimalus on kohaldada kuni kolmeks aastaks lähenemiskeeldu tsiviilõigusliku kaitsemeetmena.⁴⁴ Kriminaalmenetluse seadustiku alusel on määratav ajutine lähenemiskeeld.⁴⁵ Kriminaalmenetluses on kohtul võimalus otsuse tegemisel otsustada ka tsiviilõigusliku lähenemiskeelu määramine.

Lähenemiskeelu kohaldamise alused on järgmised:

- on põhjendatud alus oletada, et isik satuks oma elu, tervise, vabaduse või rahu vastu suunatud kuriteo ohvriks või muul moel tõsiselt häirituks;
- agressiivne tülitamine või kuriteoga ähvardamine peab olema kestnud pikemat aega.

Keelu määramisel tuleb välja tuua lähenemiskeelu kohaldamise põhjendus ja konkretiseerida keelu sisu. Keeld hõlmab isiku viibimist kaitstava isiku elukoha, töökoha või muu viibimiskoha läheduses.

Senini ei ole SKA õppetöös tüpoloogiasid käsitletud, kuid tüpoloogiate lisamine õppekava teemade hulka on vajalik mitmel põhjusel. Tüpoloogiate tundmine võimaldab:

- politseiametnikel LSV-juhtumeid paremini lahendada politseiametnike ja ohvri ohutuse seisukohast lähtuvalt (näiteks tegeledes eriliselt vägivaldse tüübiga psühhopaat, võtta kasutusele lisaettevaatusabinõud ja kohaldada intensiivsemaid järelevalvemeetmeid);
- leida ja kohaldada vägivaldsete sobivaid mõjutusvahendeid.

44 Võlaõigusseadus, RT I 2001, 81,487...RTI, 08.07.2011,6, § 1055.

45 Kriminaalmenetluse seadustik, RT I 2003, 27,166....RT I, 22.03.2013,9, § 1411.

Kokkuvõte

Uuring näitas, et igal nädalal puutub LSV-juhtumitega kokku 42% politseinikest ja lausa iga päev 14% vastajatest. Enamik vastanutest ehk 71% pidas LSV-ga tegelemist väga tähtsaks või tähtsaks, samas pidas 43% LSV-juhtumiga tegelemist väga ebaseaduslikuks või küllaltki ebaseaduslikuks. 81% vastanutest tõi välja, et nad on mõelnud perevägivaldlaste tüüpidele, ja 67% vastajatest peab perevägivaldlaste teaduslike tüpoloogiatega tundmist kasulikuks. Olgugi et politseinikud peavad teaduslike tüpoloogiatega tundmist vajalikuks, siiski neid tüpoloogiaid ei tunta.

Politseiametnike küsitlusel saadud andmed võimaldavad eristada nelja perevägivaldlaste tüüpi: uimastite liigtarbija, nartsissist, armukadetseja ja psühhopaat. Politseinike töökogemusele ja intuitsioonile tugineval tüpoloogial on mõningaid ühiseid jooni Holtzworth-Munroe ja Stuarti tüpoloogiaga. Eriti märkimisväärne sarnasus ilmneb viimati mainitud teadlaste poolt eristatud üldiselt vägivaldse antisotsiaalse vägivaldlaste tüübi ja politseinike tähelepanekutest sündinud psühhopaadi tüübi vahel. Kuid nartsissisti tüübi puhul on täheldatavad olulised kokkulangevused Johnsoni uurimisrühmas eristatud samalaadse tüübiga „nartsissist”. Muudes tüüpides (piiripealne, madal patoloogia) oli kokkulangevusi vaid üksikutes joontes.

Kuigi perevägivaldlaste tüüpide väljatoomisel erineva haridustasemega politseiametnike teadmised ei eristunud, teevad autorid ettepaneku Sisekaitseakadeemia politsei- ja piirivalvekolledži politseiteenistuse õppekavade ja aineprogrammide ning akadeemia sisejulgeoleku magistriõppe õppekavade täiendamiseks lisada:

- perevägivaldlaste tüpoloogiatega teema politseiteenistuse õppekava õppeainesse LSV-juhtumite lahendamine;
- sisejulgeoleku magistriõppeprogrammi valik- või vabaainena perevägivalda käsitlev õppeaine, mis hõlmab ka perevägivaldlaste tüpoloogiaid.

Autorid on seisukohal, et käesolevast ülevaatest saab välja arendada järgmisi uurimissuundi:

- teha uuring retsidiivsete vägivaldlaste tüpoloogilisest kuuluvusest;
- töötada välja erinevate perevägivaldlaste tüüpide politseilise kohtlemise meetodika;
- teha võrdlusuuring varjupaikade, sotsiaaltöö-, lastekaitse-, ohvriabi- ja meditsiinivaldkonna spetsialistidega;
- teha uuring naisvägivaldlaste tüpoloogilisest kuuluvusest;

- töötada välja erinevate perevägivaldajate tüüpide meditsiinilise mõjutamise (ravi) meetodika.

Kuigi LSV-juhtumite lahendamisel on Eestis alates 2004. aastast toimunud mitmeid positiivseid arenguid, on veel rakendatavaid võimalusi. Raskemate tagajärgede ärahoidmiseks või nende leevendamiseks peaksid õiguskaitseorganid arvestama vägivaldajate tüpoloogiatega. Autorid on seisukohal, et vägivaldajate tüüpide määramine ja kasutamine politseitöös võib pikemas perspektiivis aidata kaasa vägivalla tõhusamale ennetamisele ja kahjulike tagajärgede vähendamisele riigis tervikuna.⁴⁶

46 Justiitsministeerium, „Vägivalla ennetamise strateegia 2015–2020”, 4. alaeesmärk: vägivaldajate kohtlemise viisid on mõjusamad ja nende retsidiivsus on vähenenud, lk 21, <<http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/vagivalla-ennetamise-strateegia-2015-2020-0>> (01.08.2015).

Training border policing experts¹ in English for specific purposes² (esp): uniform trends in EU member states

Judit Borszéki, PhD

English teacher at the Foreign Languages Centre of the Faculty of Law Enforcement,
National University of Public Service (NUPS), Hungary

Abstract

The strong emphasis given to the international dimension of (border) policing cooperation and training makes it reasonable to examine the state of training in Police English and English for Border Policing in the institutions of EU member states, being the most frequently used working language in the European Union. The paper summarises the results of a survey conducted to investigate the concept, levels, courses and content of English language teaching in the framework of border policing training in EU member states.

Key words: border policing, survey, English for Specific Purposes, EU member states

-
- 1 In this paper we will use the term *border policing* to indicate the activities of the officials responsible for border management in the various organisations of the member states (police, border police, border guard, coast guard etc.), sometimes referred to as border guarding and the term *border policing experts* as a comprehensive term for these officials.
 - 2 In this paper we will use this term, widely used by teachers of English as a Foreign Language, to indicate teaching English (to persons whose first language is not English) for professional purposes.

Introduction

The internal security strategy of the EU and its European Security Model (European Union. General Secretariat of the Council, 2010) is based on the cooperation of member states as well as national and international organisations, similarly to its 8th strategic guideline: *A commitment to innovation and training*. This, too, indicates that ensuring the appropriate standards for law enforcement training in EU member states is a significant and topical issue, and it is as important as other problems related to internal security in Europe. Considering just the last few years, it manifests in documents like the Stockholm Programme and the European Union's Internal Security Strategy (European Union. European Parliament, 2012). When European law enforcement / police education is discussed, in most cases the training of border guards / border police officers is also mentioned. The strong emphasis given to the international dimension of (border) policing cooperation and training makes it reasonable to examine the state of training in Police English and English for Border Policing³ (hereinafter PE and EBP) in the institutions of member states, this being the most frequently used working language in the EU. This paper summarises the results of a questionnaire-based survey aimed at investigating the concept, levels and content of English language courses conducted in the institutions where border policing experts are trained in EU member states.

1. Relevant documents, preliminaries

To the knowledge of the author of the present study, no research has been conducted on this particular subject. At the request of the European Commission, CEPOL (the European Police College) mapped national and international law enforcement training courses conducted in member states in 2011 and 2012, and summarised the results of the survey. (European Union. CEPOL, 2012) Following this report, in accordance with the strategic guidelines for developing internal security, the communication from the Commission (European Union. European Commission, 2013) was published in March 2013 to outline the factors making the establishment of the Law Enforcement Training Scheme (LETS) necessary, the main areas of its operation and strategy along with ways to assure quality standards and

3 Hereinafter we will use the term Police English for ESP courses designed mainly for police staff but sometimes also involving other law enforcement officers, whereas by English for Border Policing we mean courses specifically for border policing experts.

organisational frameworks. Almost all of the four training strands identified in this document are related to international border policing cooperation, which require knowledge of English for Border Policing. In section 2.3 of the same document (titled *Training gaps*) it is mentioned that “language skills, including English, which is increasingly used in cross-border cooperation, are a crucial competence for all law enforcement officials involved in cross-border cooperation. However, there are still too few officials available with language skills of a sufficiently high standard in many Member States.”

Apart from overall concepts, comparative studies of law enforcement training conducted in the particular member states are also of key importance, although the number of such recent publications is fairly small. Andrea Szabó’s works (Szabó, 2013a, 2013b) certainly fill a gap in this respect. They come to the conclusion that law enforcement training in EU member states – depending on the particular country – is conducted either according to the Bologna system or within a closed, professional structure. However, as it has also been recognised by civilian (i.e. not law enforcement) institutions of higher education in Europe, there is an obvious need for harmonisation and internationalisation in this particular area, to ensure closer international cooperation between the various law enforcement organisations. The need for common standards in border policing training has been on the agenda since the Convention Implementing the Schengen Agreement came into force (Kiss, 2013). Coordinated by FRONTEX (The European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union), from the initial project-based cooperation to today’s training programmes, harmonised with the EU Sectoral Qualifications Framework, this unification process was marked by milestones, such as the introduction of the first and then of the revised version of the Common Core Curriculum, the mid and high-level training projects and the establishment of the network of partnership academies. The latest achievement of this development is the first Joint Master’s in Strategic Border Management programme, launched in September 2015.

FRONTEX has also had its *Language Training Project* in operation for several years, with the aim of developing language competences of the EU Member States’ and Schengen Associated Countries’ border guards working at airports to enable them to conduct communication in English when performing daily tasks and during joint operations (European Union. FRONTEX, 2011). The project for the development of the Basic English Language Training Tool was launched in 2010. Led by the FRONTEX

Training Unit, it involved experts from 24 EU and Schengen member states and 6 third countries. It was followed by the mid-level tool and the one for air and maritime crews in 2013. The advanced tool for border guards at airports is currently being implemented, and the preparations for the development of an on-line English training tool, also considering the needs of the staff working at land and sea borders, are being made. (European Union. FRONTEX, 2014).

Efficient communication conducted in one common language, English is a key element necessary for harmonised training. Therefore, obvious questions arise: Despite the differences between the training systems, are there common trends in the teaching of English for Specific Purposes at the member states' institutions for training border policing officials? Do uniform content elements exist to facilitate border policing cooperation and standardised training? Is there a connection between the profile of these training institutions and the nature and content of the English language training conducted at them? What is the order of magnitude of EU border policing experts being trained in Police English and/or English for Border Policing? After all, these students are the potential subjects of the new European Law Enforcement Training Scheme, who, in the near or more distant future, will implement international border policing cooperation.

2. The questionnaire-based research

The survey was aimed at verifying the 5 hypotheses as follows:

1. In EU member states the institutions training border policing experts mainly run courses in General English and in PE, but training in EBP – on a smaller scale – also exists.
2. The majority of these PE and EBP courses have less than 100 lessons. They usually last for 1-2 academic terms (3 to 6 months).
3. The proficiency level of these ESP courses is usually B1⁴ (preparation for communication with travellers and foreigners at the service

4 For about a decade, experts of foreign language teaching and examination have been using the terms of the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) to define levels of language proficiency. Levels B1, B2 and C1 of the CEFR approximately correspond to what the public call the Basic, Intermediate and Advanced levels. A2 (to be mentioned later in this paper) indicates a level lower than Basic and C2 means near-native proficiency. In the ESP context, however, B1 is usually identified as Lower Intermediate, B2 as Intermediate and C1 as Lower Advanced.

location) and B2 (preparation for communication needed during international border policing cooperation activities).

4. In the responding member states there is a connection between the profile of the training institution (involved in vocational or higher education) and the content and proficiency level of English language training.
5. The material used at the professional English courses in most cases is compiled by the institution or the teacher of each particular course. Yet, to a smaller extent, common material is also used: the e-learning English tools published by FRONTEX.

After it was pretested and revised, the questionnaire (Appendix 1) was sent to EU member states by the Hungarian National FRONTEX Point of Contact as an attachment (Word document) to an e-mail in April 2014. The request briefly summarised the aim of the survey, thus the targeted respondents were the staff who were aware of the figures related to and the content of the English language courses at the training institutions of basic, mid and high-level border policing education.

The target group of the survey were the institutions in EU countries where English as a foreign language is studied by (future) border policing experts. Thus the UK, Ireland and Malta were not considered as respondents. Altogether, we received responses from 22 institutions in 18 countries. (Figure 1, Appendix 2) Respondents from Portugal, Denmark and Greece did not fill in the questionnaire, saying that – for various reasons – they do not have English training for border policing experts in an institutional framework at present.

FIGURE 1. Responding countries

The map was created with the help of the website http://www.amcharts.com/visited_countries.

2.1. The methods and structure of the questionnaire

The research was conducted using an electronic questionnaire to be filled in individually, mostly including closed questions (matrix question, single and multiple choice) and a few open questions requiring short answers. The data received was summarised in numeric and later in a graphic format using Microsoft Excel worksheets.

We intended to gain information about the annual average number of border policing students and the levels of training at the responding institutions, the various types of English courses, their data and levels, as well as the courses in English for Border Policing specifically, their content, language proficiency level and teaching materials used. The questionnaire being concise and its completion not requiring too much time was also a key aspect. That is why we could not examine e.g. the efficiency of the language courses.

We defined what we meant by the various names for the ESP courses, as, according to our previous experience, they may focus on policing or law enforcement issues, 'purely' on border policing or this subject could be a combination of both. This depends on whether the training institution is a border policing one and on the extent to which border policing training is embedded in to general police or law enforcement training. Therefore the questions referred to General English, Police English, English for Border Policing and Mixed (Police English + English for Border Policing) courses. We indicated the levels of language proficiency in accordance with the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR). We did not define them, because we supposed the respondents to be specialists in foreign language teaching.

2.2. Responding institutions, levels of training

Appendix 2 illustrates the diversity of the systems and levels of border policing training conducted by the responding institutions (10 out of 19 have several types of training) and the average annual number of trainees of the various programmes. It is difficult to precisely define this data; several respondents indicated that student numbers vary according to the current requirements of their customers (the law enforcement organisations concerned). They often submitted figures between certain limits, therefore we sorted the institutions into four categories, according to the number of trainees. Figure 2 summarises the number of institutions conducting tuition at various levels (basic/vocational, mid-level/Bachelor, high-level/

Master and ‘Other’) and the number of border policing students involved in them. As we can see, most students pursue vocational (basic level) studies (12 institutions provided data on the average number of students), followed by Bachelor (mid-level) training (8 institutions). 5 institutions have Master (high-level) programmes and 5 also conduct other training (this usually means further training courses) but this probably involves more students, as two further institutions indicated such courses, without being able to provide numbers.

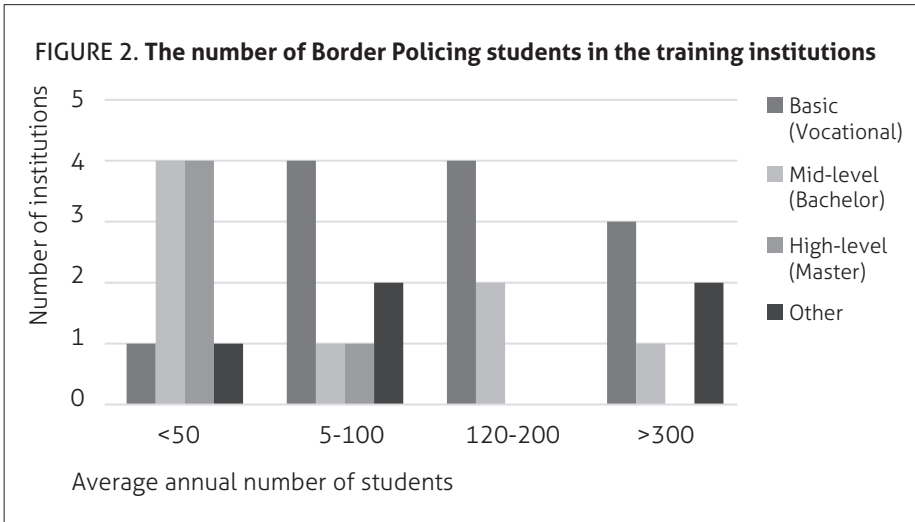
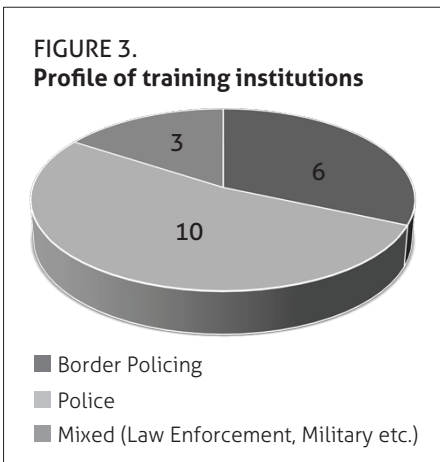

Figure 3 summarises the profiles of the institutions that filled in the questionnaire, i.e. the ratio of those conducting only border policing and those also involved in other types of training:

The above data also illustrates the well-known fact that the organisations responsible for border policing hold a different place in the structure of law enforcement in the various countries involved. They operate in diverse circumstances and this is also reflected in the training systems, which makes it very difficult to gain a comprehensive picture of the problem investigated with the help of a short, questionnaire-based survey.

3. Evaluation of the answers to the questions

We will summarise the results of the research according to the hypotheses set up at the beginning of this paper.

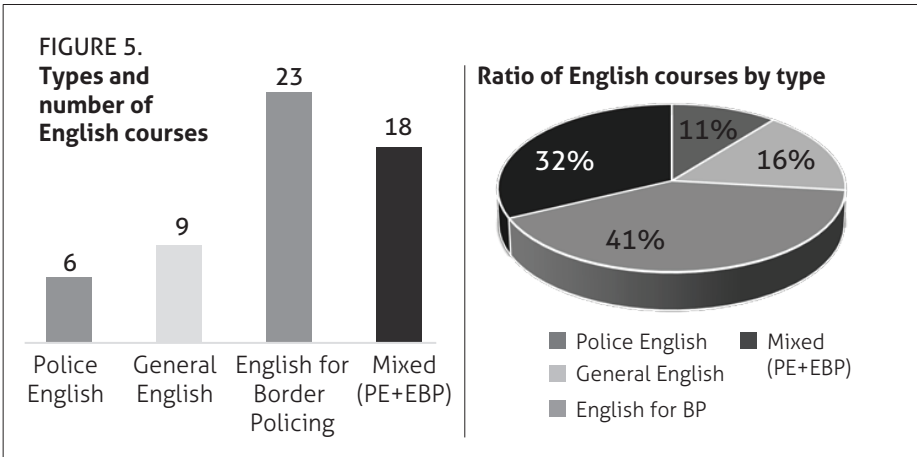
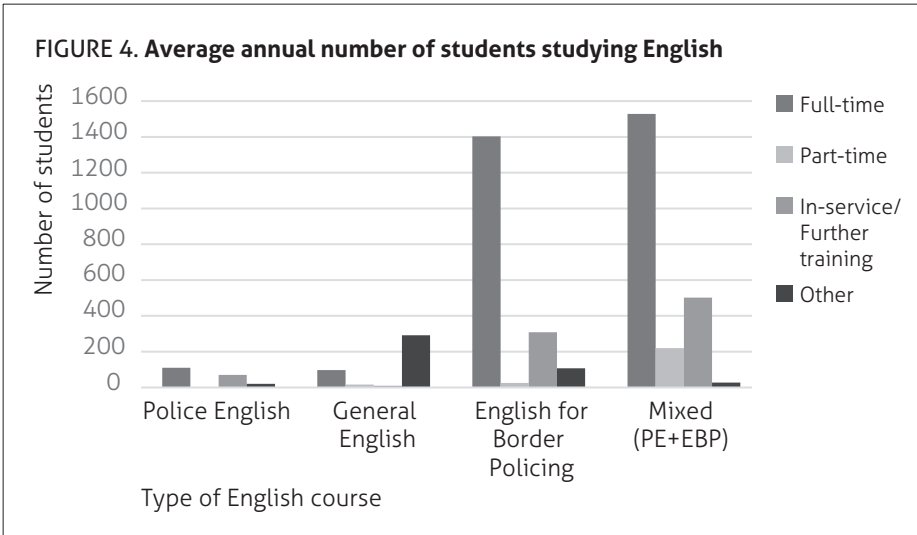
3.1. Features of the English courses for border policing trainees

We were faced with several difficulties when processing the data. Even the detailed classification in the questionnaire could not cover all the systems of English training. The main reason for this is the versatile profile of the training institutions and the diversity of the courses that are often not organised on a regular basis and do not follow academic terms. Because of the Bologna requirements, most features of the Bachelor's and Master's programmes are unified, but the length and intensity of foreign language training within them is not regulated. Vocational border policing training is often closely embedded in the law enforcement structure of each country, which explains the existence of large differences between language courses, in terms of duration, the number of lessons and intensity. The provision of data is also made fairly difficult if this structure is undergoing change, as in Slovenia, for example. In many responding countries, courses for part-time and full-time students are different, and there are specialised in-service training programmes in English for border policing experts from Bulgaria, Estonia, Germany, Poland and Slovakia. There are also English courses tailored to the various special needs of the border guard/police, outsourced to civil institutions.

As mentioned earlier, the average annual figures of the courses are also difficult to establish as they may depend on the needs of the customer organisations. Several respondents gave a range of numbers instead of exact figures regarding the number of both students and lessons. For our purposes we always considered the highest number, thus the picture we gained shows the state where all courses “work at full capacity”. Following on from the above, this data can by no means be considered as exact or exhaustive. Still, it shows certain ratios and trends.

Figure 4 shows the annual average number of border policing students involved in studying English in the responding countries (approximately 4700 altogether) according to the type of English course or training. It is clear that the majority of students (3138) are in full-time education. Interestingly, many more people are involved in in-service (further) and other training (891 and 446) than in part-time education (261). Contrary to our 1st hypothesis, most students study an ESP subject that we labelled as

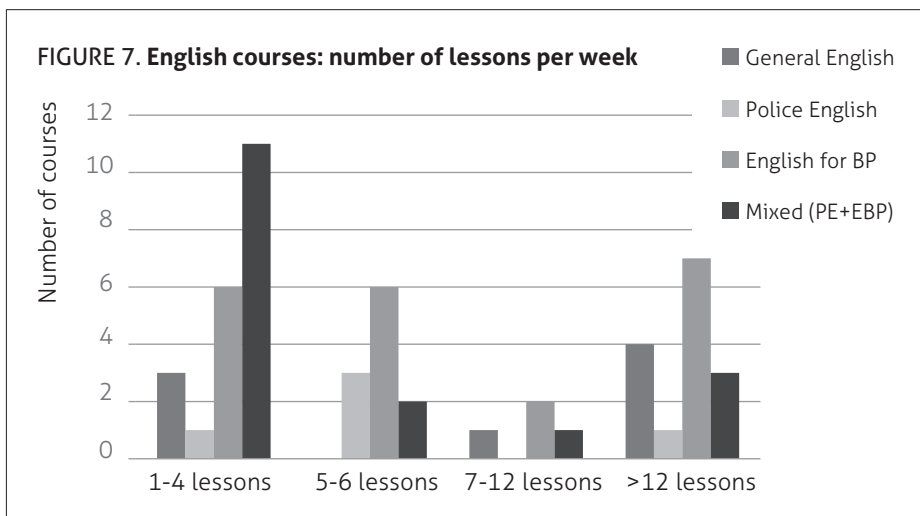
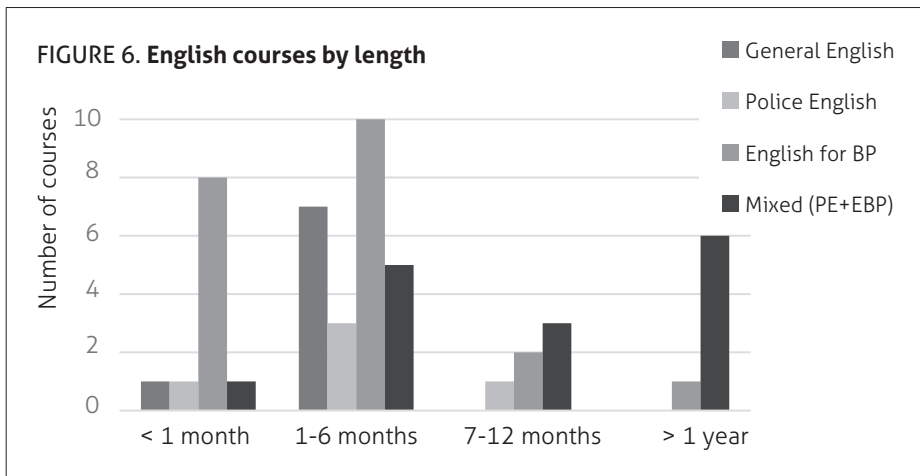
'Mixed' (Police English + English for Border Policing) (2277 students). It is favourable that the language course category with the next highest number of students (1844) is English for Border Policing, whereas it is surprising that the number of those learning Police English is about half compared to those involved in studying General English (200 vs. 415). Similar tendencies are shown if we look at the various categories the 56 language courses fall into. (Figure 5) More than one third of them teach EBP and another third are of the Mixed type (PE+EBP). Another important detail is that in each of the responding institutions that run General English courses there are also either PE or EBP courses and there was only one institution where specialist PE courses were conducted.

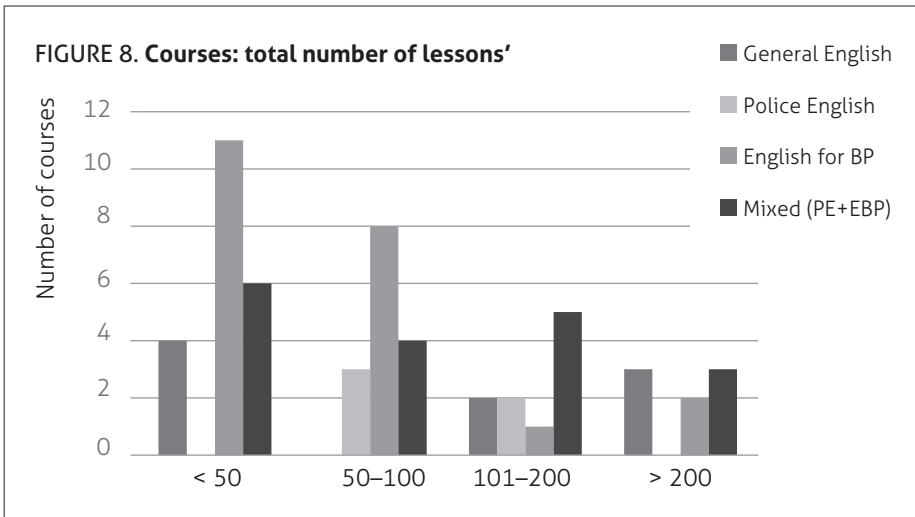

3.2. Numbers of lessons, duration and intensity of courses

For the sake of comparability we sorted the courses into manageable categories, also indicating their type (Figures 6, 7 and 8). Some respondents did not provide answers to certain questions, therefore the number of courses is smaller than in the previous graphs.

Our 2nd hypothesis did not consider that the majority of courses were not divided into academic years or terms. Yet, it coincides with our expectations that 36 of the 49 courses are not longer than 6 months, the length of 25 courses is between 1 and 6 months and the rest are shorter than 1 month. (Figure 6)

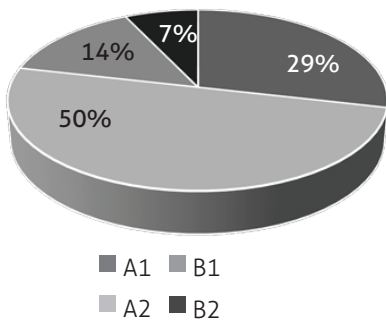

Most courses in English for Specific Purposes, i.e. Police English (PE), English for Border Policing (EBP) and the mixed courses (PE+EBP) are not intensive; 6 or fewer lessons per week. (Figure 7) It should also be noted that almost half of the mixed courses last longer than a year and almost two thirds of them conduct 4 or fewer lessons per week. Figure 8 shows that the number of lessons for 36 courses did not exceed 100 (among them, 21 courses did not even have 50), but 18 language courses have more than 100 (8 of them more than 200) lessons. The mixed (PE+EBP) courses are distributed almost evenly among the four categories for total lesson numbers, but the number of lessons for the majority of EBP courses (29 out of 32) is less than 100 (11 out of 19 even less than 50).

3.3. Proficiency levels of the English courses concerned

While processing the received data, we were faced with the well-known fact that language groups are never homogenous. As a rule, students can be sorted into at least two categories in terms of proficiency, sometimes even more. Also, judging from the number of students, the courses indicated in the answers are run for several groups, probably each being at a different level. Thus, for most courses two or more language levels were indicated, therefore we can see a larger number of courses in Figure 10, than in previous charts. On the whole, we can establish that, while the dominant level of General English courses is A2, the prevailing levels for ESP courses are B1 and B2 and even C1 is present. (Figure 9) This is in accordance with our 3rd hypothesis.

FIGURE 9. Proficiency levels indicated for General English courses

for courses in English for Specific Purposes

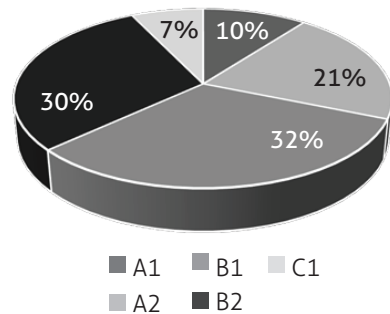
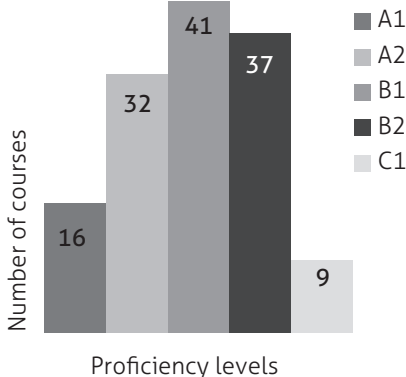

FIGURE 10. Proficiency levels indicated for English courses

3.4. End-of-course language exams

Such tests may be a very important external motivation factor in language learning. Therefore we asked respondents in section 2.2 of the questionnaire to name the courses that ended with a language exam, i.e. official assessment, with a certificate issued by the institution or language examination centre and to indicate their level(s).

Only three institutions have such examinations (at A1, A2, B1 and B2 levels), but several respondents told us that completing this ESP subject at a specified standard is either a key element of the final examination or a condition of graduation. Many institutions, however, do not apply the classification of levels recommended by the CEFR, but use their own national systems. (Only 3 respondents indicated that for certain training courses specific English proficiency levels are required, which confirmed our previous experience that institutions conducting border policing training usually have no such entry requirements.)

3.5. The content and levels of courses in English for Specific Purposes

In section 3.1 of the questionnaire we listed 9 linguistic activities, situations that may occur while carrying out border policing duties and require the use of English (Figures 11 and 12). We asked respondents to mark all the communicative domains in which English language skills are developed in their courses and to indicate the language proficiency level(s) needed for these skills.

The order of the language activities was deliberately set up starting with the easier tasks and those requiring lower skill levels and finishing with more complex, higher level competences; from border policing activities occurring more frequently, involving larger numbers of staff, to less frequent ones, concerning fewer border policing experts. This also appears in the answers. The decreasing number in which these activities are indicated (activities 5, 6, 8, 9) signifies that these situations occur less frequently in the work of an average border policing expert, and thus require communication of a more formal style and a higher level of language proficiency.

In the most common situations encountered during border policing work (Activities 1 to 3) the dominant level is clearly B1. Also, in these categories A2 level has the same or slightly higher frequency than B2 level.

Looking at the interaction between border policing experts (Activities 4 to 8 in Figures 11 and 12), we can see a slight shift of ratios towards higher proficiency levels (the ratios of B1, B2 and C1 and the appearance of C2 in activities 6, 7 and 8).

To elaborate on this, we need to touch upon the issue of classification in the various Languages for Specific Purposes (LSP). The growing specialisation of human activities resulted in an increased differentiation in the LSP as well and the traditional models of communication (Jacobson, 1960; Hymes, 1974; Halliday, 1978; Biber, 1988; etc.) were not sufficient to categorise them.

FIGURE 11. Professional domains and language activities 1

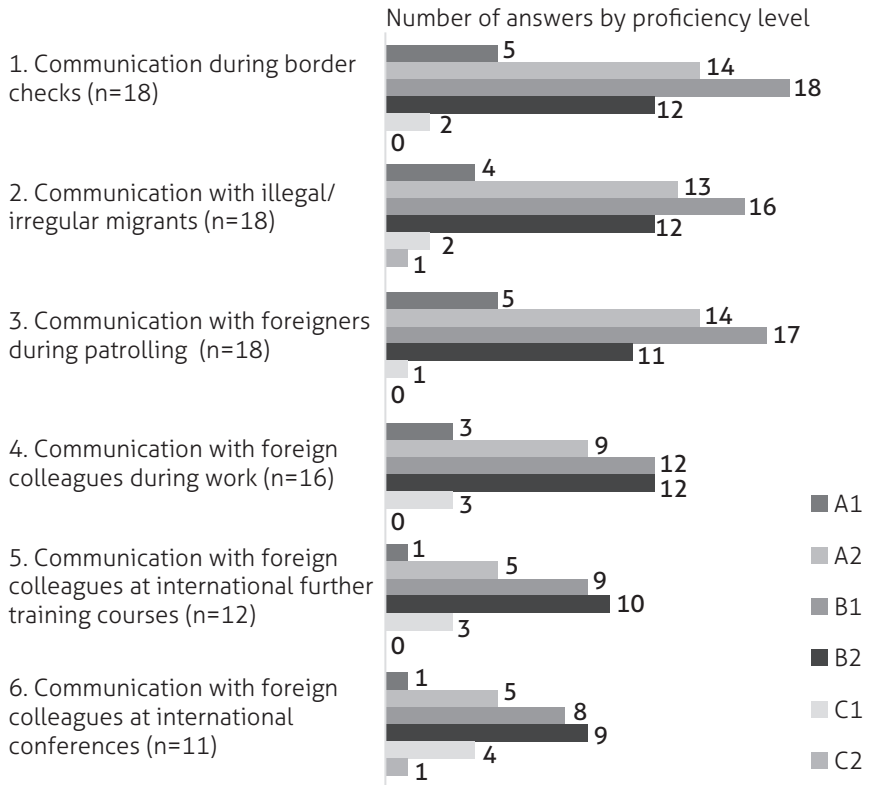
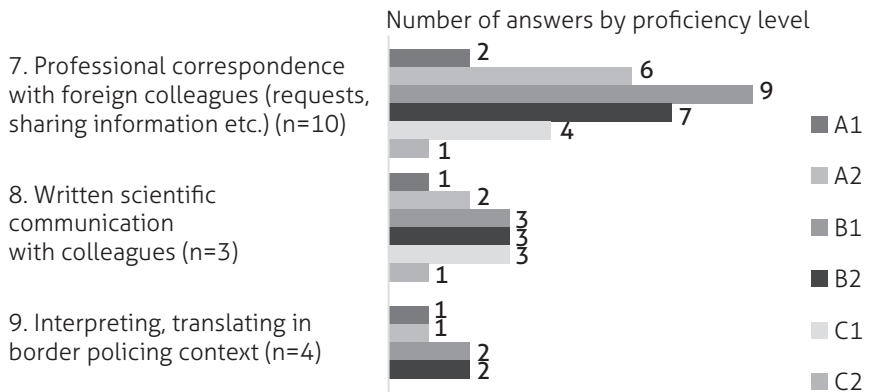
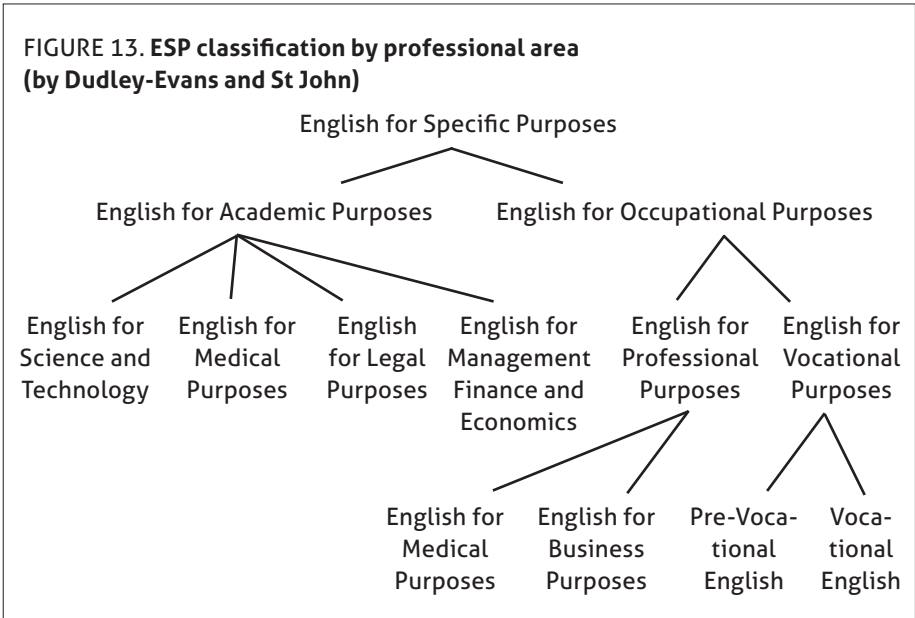

FIGURE 12. Professional domains and language activities 2

From as early as the 1980's there have been efforts in linguistics to classify and define their place in a system of horizontal and vertical strata. Horizontally, LSP is usually classified in terms of areas of human knowledge and fields of human activities. Dudley-Evans and St John (1998), for example, divided ESP as shown in Figure 13:

Research into the vertical layering of LSP, i.e. the stratification within a discipline based on its internal division, involving sociological aspects has mainly been done by German philologists. (Nuopponen, 2005) The starting point for this is considered to be the model created by Hoffmann (1987). Based on the degree of abstraction, the environment of language use (“milieu”), the linguistic form and those participating in the communication, he defined a typology which divides LSP texts into five main layers, ranging from theoretical, pure research subjects, through experimental sciences, applied sciences and technology, from material production/social activity to consumption, the communication between representatives of manufacturing, trade and consumers, the latter representing the lowest level of abstraction. Hoffmann did not establish definite criteria for the various levels, still, using intuition and empirical knowledge of typical texts produced in the field of a particular LSP, his model can serve as a basis for classifying LSP texts and thus defining the various vertical layers of a particular LSP. (Gnutzmann – Oldenburg, 1991)

Another model (Möhn and Pelka, 1984) defines central and peripheral levels of professional communication. Similarly, Heltai (2006) differentiates between the prototypical and peripheral usage of Languages for Specific Purposes, the extent of specialisation depending on who communicates with whom, for what specific purposes, on the amount of common knowledge they have and the degree of professionalism they want to achieve.

Thus, the language activity of a border guard communicating with passengers crossing the border can be considered as peripheral usage of English for Border Policing. In this speech act (oral) communication is conducted between a professional and a non-professional. This layer of EBP could be characterised as having a low degree of abstraction, using standard language with few professional terms. This is also supported by the fact that an average speaker does not frequently use these terms in spoken production at A1, A2 or B1 levels of language proficiency. In the situations referred to above, it is usually the border guard who says them, whereas the passenger does not have to use the specific terminology.

According to Heltai's model, the prototypical variant of EBP would be communication between two or more professionals, i.e. border policing experts, one type of which – the one that needs the highest level of abstraction – would be a scholarly paper published in a law enforcement periodical.

To represent the differences between the various language activities shown in Figures 11 and 12 we made an attempt to synthesise the two models as shown in Appendix 3.

The above ideas could explain the different language levels linked to the various types of activities and they also highlight the importance of identifying the communicative situations in which the learners need to use EBP when planning a language course.

One could ask how realistic it is for border policing experts to communicate with each other (activities 5 to 7, Figures 11 and 12) at A2 level. (The number of answers marking an A1 level is so low that we think they can be ignored.) This could (again) be explained by the fact that communication in the same situation and with the same basic aim may be conducted with various levels of abstraction and at various levels of language proficiency, ranging from simple (perhaps even grammatically not correct) transfer of information to expressing subtleties, using excellent rhetoric skills. The great variety of levels chosen for the answers signify the diversity of activity 7 (professional correspondence), as it includes both longer letters, perhaps concerning international law and e.g. filling in tables, writing short reports that use the same, recurrent terminology, etc.

We should also discuss the data provided for activity 9 (interpreting, translating). We intended this to be the form of communication requiring the highest level of EBP knowledge and special training. The answers showed that the respondent institutions do not run courses at this level. Two respondents commented on the questions saying that for this task they employ professional interpreters and translators. (This is known to be the practice in most countries.) The four respondents who marked lower levels for this activity probably thought of written and oral translation as one of the techniques employed in foreign language teaching, by all means present in teaching ESP, even at A2 to B2 levels.

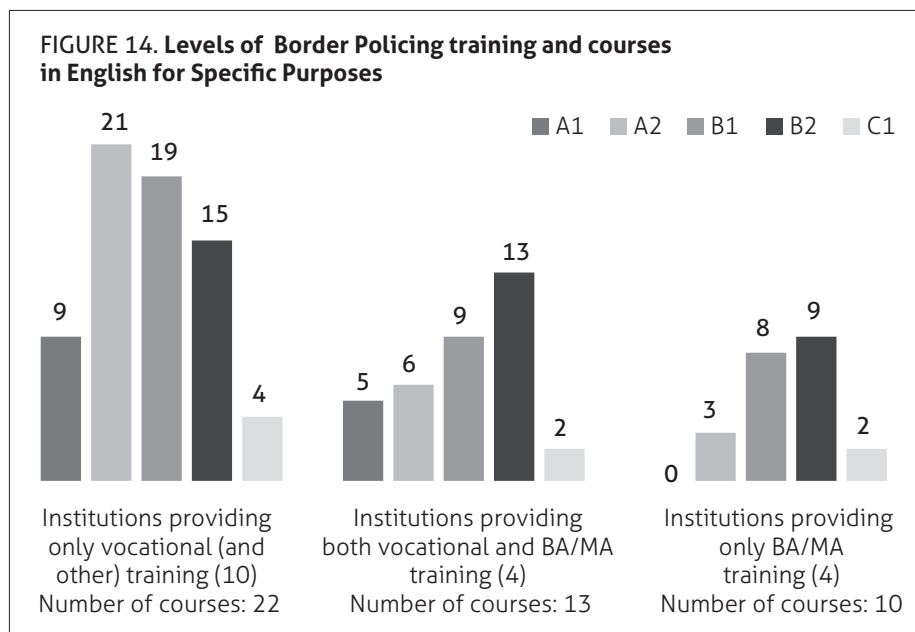
If we consider the overall picture, we should note that the development of skills needed for the activities enlisted here are present in the majority of ESP courses at the 18 institutions that provided answers to this section of the questionnaire; The first three activities were marked by all of the respondents, the first five by 12 and the first seven activities by at least half of them. This shows that there are common tendencies in the content of ESP courses for border policing experts in the responding institutions. It should be noted that the latest, revised version of the Common Core Curriculum (CCC), recommended for the basic Training of Border Guards (European Union. Frontex, 2012), we can establish that all the competences and activities listed in its Section 1.8 on Professional English Language Training are covered by the above mentioned first four communicative situations. (The CCC recommends that English language proficiency is aimed at CEFR level B1. Also, B1 in English is named as the entry level for the Joint Master's programme in Strategic Border Management.)

3.6. The relationship between the training profile of the institutions and the content and proficiency level of English courses

Because of the diversity of the training palette of the majority of the responding institutions, it is difficult to decide whether there is a connection between the profile of the training institution (vocational vs. higher education) and the content of English language training. Among the 18 respondents to this section, 10 institutions provide vocational (3 of these also have 'other') and 4 schools both vocational and BA (MA) training. 4 institutions conduct BA / MA training (two of these also have 'other' training programmes) and only one 'other' training. At the same time, we should note that out of the 6 institutions that marked only the first three or four communicative activities (Figure 11), 4 have solely basic-level training, one runs both vocational, BA and MA programmes and only one 'other' train-

ing courses. Also, out of the 11 institutions whose courses include 6 or more out of the first 8 activities, only 2 have solely vocational training, 3 have vocational and ‘other’, and 6 have BA (MA) training. Thus, we can say that English courses within higher level and special training programmes tend to aim to develop skills needed for a wider range of professional linguistic activities.

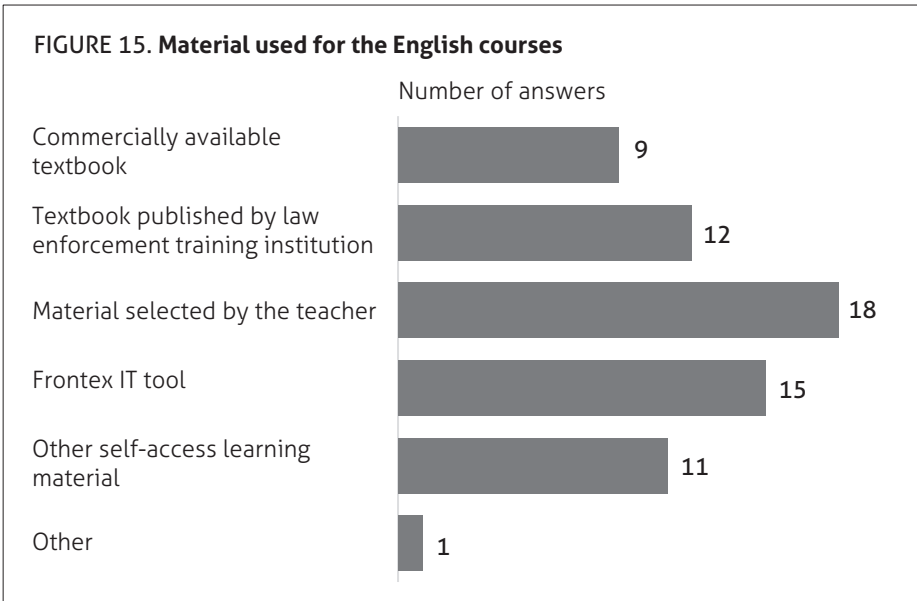
We also examined whether there are typically different language levels at which ESP courses are conducted corresponding to the various levels of Border Policing training (Vocational or BA- and MA-level). Looking at the graphs in Figure 14, we can detect the tendency of diminishing A1 and A2 values as the training levels grow. The dominance of B1 and B2 levels is obvious in institutions that only provide BA and MA training, consequently they also do not offer A1 courses.. However, we can see the dominance of lower language levels in institutions not providing BA or MA training.

3.7. English teaching material

The answers to section 3.2 of the questionnaire confirmed our 5th hypothesis about teaching material used during EBP courses. (Figure 15). As we can see, the smallest number of respondents marked commercially available textbooks. One reason for this is that trainees studying PE or EBP have

very special needs. Because of the previously mentioned diverse structure of national law enforcement organisations and legal systems, a major publisher on the international market would face serious difficulties trying to compile a English textbook applicable in all European countries. For national publishers, however, it may not be profitable to issue such a textbook, because of the relatively small target group. The widespread teaching of PE and EBP does not have a history dating back as long as Business English, for example. A few PE textbooks by UK and US publishers have been available for several years, but we do not know of one for Border Policing issued for the international market, significant in EFL industry. This also explains why the courses mainly rely on the four other categories of learning material. The basic and mid-level electronic English language tool developed by FRONTEX, intended for staff working at airports is also fairly adaptable to the needs of border officials working in other service locations, which is a welcome fact and can contribute to the unification of EBP training.

4. Summary and conclusions

Summing up, we need to emphasize again how (due to the training being closely connected to national specialties) difficult it is to analyse the various systems in the education of border policing experts and the teaching of English within different countries. Not all EU member states concerned were involved in this research, therefore we cannot make statements about the European Union as a whole. Still, the responses of 22 institutions from 18 countries allow us to see clear tendencies probably true of the other institutions and states, too.

On the one hand, it is clear that, apart from the national traditions of the member states, current economic conditions, changes in the law enforcement and training structures also have an impact on law enforcement training, including languages courses. On the other hand, the answer to the question set at the beginning of this paper (i.e. whether there are common trends in the teaching of English for Specific Purposes at EU member states' institutions for training border guard officials) is affirmative. Dissimilarities stemming from the difference in educational and legal systems, and traditions do not prevent courses in ESP for border policing experts from being similar in terms of content and the related language proficiency levels, despite being different in length and/or in intensity. This is also demanded by the character of teaching Languages for Specific Purposes, where a student's needs play an even more important role than in teaching General English. The courses in the survey are conducted among various circumstances; in about 70% of the responding institutions (future) border policing officials are trained as or together with police or other law enforcement officers. In spite of this, border policing needs are definitely manifested in the content and character of the English courses examined; more than one third of them are labelled by respondents as EBP, one third as mixed (PE and EBP) and only 11% as 'purely' PE and this is also shown in the number of students involved. In other words, even in English courses run in the framework of police or law enforcement training, the same aim is considered: the development of English language competences needed for border policing officials.

Proposals

There seems to be a clear need for improving the intensity of the examined courses in general. It is well known that successful language learning requires a minimum of 8 lessons a week. It is difficult to even maintain

proficiency levels in courses of a lower intensity. Unfortunately many law enforcement training institutions do not consider this, although the efficiency of foreign language training could be greatly improved by regrouping lessons, reducing the intervals between them or increasing their number in certain courses. While we are aware of the fact that the language proficiency levels aimed at and reached in public education i.e. primary and secondary schools of a particular country will always define the level of English knowledge of those entering law enforcement education, more intensive courses with an increased number of lessons in all training institutions could, in the long term, result in a rise in the average level of English proficiency, and B1 and B2 levels could prevail.

The further, purposeful standardisation of EBP teaching should be enhanced. The research started by this survey could be widened and extended to obtain more precise data and include countries and institutions that did not respond on this occasion. It would be important to conduct applied linguistics research in order to explore the layers of English for Border Policing, its written and oral genres and main characteristic features. In possession of more detailed information about this Language for Specific Purposes, a proposal for a standardised curriculum in EBP training, similar to the Common Core Curriculum could be developed to define the details of the competences mentioned earlier (Figures 11 and 12) needed at basic and mid-level border policing training to conduct the linguistic activities already present in the curricula of the responding institutions. This could be the basis of common learning material and e-learning study aids. These could also enhance the widespread use of the unified EU border policing terminology, the lack of which, according to our knowledge, often causes problems during joint FRONTEX operations.

Since its establishment, FRONTEX has been coordinating a number of training programmes that directly or indirectly facilitate the development and standardisation in English language knowledge of border policing experts. Their range could be expanded and made accessible for a wide circle of border guards, using good practices. CEPOL, the European Police College (whose working language is also English) has been running an Internet-based Learning Management System (LMS), suitable for self-access learning for several years as well as broadcasting webinars to convey up-to-date information and methodology in a number of areas of law enforcement. This solution is cost-effective as it does not require course participants' to travel and greatly facilitates the professional development of police officers. A similar system could be developed for FRONTEX⁵, partly based

5 More precisely, its successor, the European Border and Coast Guard Agency.

on the existing Virtual Aula, in cooperation with CEPOL, and this could be a high-priority area for both organisations.

Trainers involved in teaching English for Border Policing in the member states should be given the opportunity to meet annually and exchange ideas and good practices at further training courses, as well as keep in touch through the Forum page of the above mentioned LMS.

Standardising and unifying training in general and English teaching for Border Policing in particular provides more favourable conditions for students' and teachers' international mobility. Higher education institutions could thus use the opportunities offered by the Erasmus (Plus) Programme more efficiently. FRONTEX has similar exchange programmes, but it would be useful to increase the number of students and teachers involved. A mobility programme, available to the trainees and tutors of the EU basic, mid- and high-level border policing training institutions (not only the partner academies) would facilitate the development of skills in EBP, enhance student motivation and, eventually, more efficient international professional cooperation among border policing officials.

References and Sources

- Biber, D. (1988) *Variation across speech and writing*. Cambridge: Cambridge University Press. 28-46.
- Dudley-Evans, T - St John, M (1998) *Developments in English for Specific Purposes*. Cambridge: Cambridge University Press. 6.
- European Union. CEPOL. (2012) *European Training Scheme: Mapping of Law Enforcement Training in the European Union – Management Summary* [Online] Available from: https://enet.cepol.europa.eu/fileadmin/documents/LETS/LETS_Management_Summary.pdf [Accessed: 3 October 2014]
- European Union. European Commission. (2013) *COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS: Establishing a European Law Enforcement Training Scheme (COM/2013/0172 final)* [Online] Available from: <http://old.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0172:FIN:EN:HTML> [Accessed: 10 August 2014]
- European Union. European Parliament. (2012) *European Parliament resolution of 22 May 2012 on the European Union's Internal Security Strategy ((2010/2308 (INI))*. [Online] Available from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012IP0207&from=EN> [Accessed: 10 July 2014]
- European Union. FRONTEX. (2011) *Basic English for Border Guards at Airports, Introduction*. [CD-ROM] Warsaw: FRONTEX Training Unit.
- European Union. FRONTEX. (2012) *COMMON CORE CURRICULUM: EU Border Guard Basic Training*. Warsaw: 73.
- European Union. FRONTEX. (2014) *Training in English communication for Border Guards*. [Online] Available from: <https://aula.frontex.europa.eu/project/6246/> [Accessed: 12 July 2014]
- European Union. General Secretariat of the Council. (2010) *Internal security strategy for the European Union Towards a European security model*. [Online] Available from: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3010313ENC.pdf [Accessed: 20 June 2014]
- Gnutzmann, C., Oldenburg, H. (1991). Contrastive text linguistics in LSP-research: Theoretical considerations and some preliminary findings. Schröder, H. (ed.) *Subject-oriented Texts*. Berlin: Walter de Gruyter, 103-137.
- Halliday, M.A.K. (1978) *Language as social semiotics*. London: Edward Arnold

- Hoffmann, L. (1987) *Kommunikationsmittel Fachsprache*.
Berlin: Akademie-Verlag. 72.
- Heltai, P. (2006) Szakmai kommunikáció és szaknyelv. [Professional communication and Languages for Specific Purposes] Feketéné Sillye, M. (ed.) *PORTA LINGUA – Utak és perspektívák a hazai szaknyelvoktatásban és kutatásban [Ways and perspectives in LSP teaching and research in Hungary]* Debrecen: DE ATC 37–43.
- Hymes, D. (1974): Studying the interaction of language and social life.
In: Hymes, D. (ed.) *Foundations in Sociolinguistics*. Philadelphia. University of Pennsylvania Press. 29-66.
- Jakobson, R. (1960) *Closing statements: Linguistics and Poetics, Style in language*.
New York: T.A. Sebeok
- Kiss, L. (2013) Az egységes európai határrendészeti képzés megteremtésének első szakasza. [The first phase of establishing unified border policing training in Europe] *Határrendészeti tanulmányok 2*. [Online] Available from: http://rendeszet.hu/hatarrendeszetitagozat/documents/Tan_X_2.pdf [Accessed: 14 July 2014]
- Möhn, D., Hansen, L. (2009): *Fachsprachen: Eine Einführung*.
Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Nuopponen, A. (2002). Vocabularies for specific purposes: An overview. Cruse, Hundsnurscher, Job and Luzier (eds.) *Lexicology. An international handbook on the nature and structure of words and vocabularies, Volume 1*, Berlin, New York: Walter de Gruyter. 856-866.
- Szabó, A. (2013a) *A bolognai folyamat és hatása a rendészeti felsőoktatásra az Európai Unióban. [The Bologna process and its impact on law enforcement higher education in the EU.]* A Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy. Pécs: University of Pécs. [Online] Available from: http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/szabo-andrea/szabo_andrea-vedes-ertekezes.pdf [Accessed: 8 October 2014]
- Szabó, A. (2013b) Egy rendészeti képzésre (felsőoktatásra) irányuló kutatás konklúziói. [Conclusions of a study on law enforcement (higher) education.] *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV*. [Online] Available from: <http://www.pecshor.hu/periodika/XIV/szaboa.pdf>. Accessed: 8 October 2014]

Appendix 1

Teaching English for border policing staff – questionnaire

The information gathered by this questionnaire is needed for a PhD thesis on the role of English language competences in enhancing international border policing cooperation. If you wish to be informed about the outcome and conclusions of this survey, we would be glad to send you the publication discussing it. When completed please send this to Judit Borszeki as an attachment (e-mail address: Karosi.Zoltanne@uni-nke.hu) by the 30th of April 2014.

The survey will take about 20 minutes to complete.

1. YOUR INSTITUTION

Name of institution (in your language)

..... (country) (city)

Name of institution in English

The total (average) annual number of border policing students at various levels of training programmes at your institution:

Vocational (Basic)	BA/ BSc (Mid-level)	MA/ MSc (High level)	Other, please specify:

Contact person for information:

E-mail address:

Do you wish to be informed about the outcome of the survey?

2. ENGLISH COURSES AT YOUR INSTITUTION

Please fill in the tables below about (future) border policing staff involved in your training programmes. Please note that by Policing English we mean an ESP course designed mainly for police staff but also involving other law enforcement officers, whereas English for Border Policing is a course meant specifically for border policing staff. In some institutions, however, there might be mixed English courses with a focus both on law enforcement and border policing.

2.1. Data of English courses for Border Guard / Border Policing students

	General English	Policing English	English for Border Policing	Mixed (Policing English + English for Border Policing)
Full-time courses				
(Annual) Number of students involved				
Length of English training (months)				
Total number of English lessons				
Average number of lessons per week				
Level of students according to CEFR (A1/A2/B1/B2/C1/C2)				
Part-time/ distance courses				
(Annual) Number of students involved				
Length of English training (months)				
Total number of English lessons				
Average number of lessons per week				
Level of students according to CEFR (A1/A2/B1/B2/C1/C2)				

General English	Policing English	English for Border Policing	Mixed (Policing English + English for Border Policing)
-----------------	------------------	-----------------------------	--

In-service/ further training

(Annual) Number of students involved				
Length of English training (months)				
Total number of English lessons				
Average number of lessons per week				
Level of students according to CEFR (A1/A2/B1/B2/C1/C2)				

Other course, namely: _____

(Annual) Number of students involved				
Length of English training (months)				
Total number of English lessons				
Average number of lessons per week				
Level of students according to CEFR (A1/A2/B1/B2/C1/C2)				

2.2.

Please indicate the level(s) of those from the above courses which end with a language exam, i.e. official assessment, the results of which are described in a certificate issued by the institution or a language examination centre.

	Level(s) according to CEFR (A1/A2/B1/B2/C1/C2)
Full-time training	
Part-time training	
In-service training	
Other, namely: -----	

3. COMMUNICATION TOPICS COVERED BY COURSES IN POLICING ENGLISH / ENGLISH FOR BORDER POLICING

3.1. If these ESP subjects are taught at your institution, please mark (by placing an ‘x’) all the communicative domains in which English language skills are developed. Please also indicate the language level(s) of the students involved.

COMMUNICATIVE DOMAIN		LANGUAGE LEVEL (A1/A2/B1/B2/C1/C2)
Communication during border checks (with passengers, carriers, aircraft crew members etc.)		
Communication with illegal / irregular migrants		
Communication with foreigners during patrolling (giving / getting information, taking measures etc.)		
Communication with foreign colleagues (border guards) during work, joint operations, study trips etc.		
Communication with foreign colleagues at international further training courses		
Communication with foreign colleagues at international conferences		
Professional correspondence with foreign colleagues (requests, sharing information etc.)		
Written scientific communication with colleagues (essays, studies)		
Interpreting and translating in a border policing context		
Other, please specify: ----- -----		

3.2. What does the learning material include?

Please indicate by placing an 'x'. (Several answers can be selected.)

Commercially available textbook	
Textbook published by your / another law enforcement training institution	
Material selected by the teacher	
Frontex IT tool (Basic/ Intermediate English for Border Guards)	
Other self-access learning material	
Other, please specify: ----- -----	

3.3 Do you have any further comments you would like to share with us?

3.4 To your knowledge, are there any courses in English for Border Policing conducted in your country, outside your institution?

No.

Yes.

Name of institution:

Thank you very much for your kind assistance.

Appendix 2: Respondents (countries and institutions)

Country	Respondent training institution		Form/level of training			
	Name	Name in English	Basic (Vocational)	Mid-level (BA)	High level (MA)	Other
Bulgaria	Академия на МВР, София, Център за специализация и професионална подготовка	Academy of the Ministry of Interior, Sofia, Centre for Specialisation and Professional Training				
Cyprus	Аστυνομική Ακαδημία Κύπρου	Cyprus Police Academy				
Czech Republic	Ředitelství služby cizinecké policie	Directorate of Alien Police Service				
Denmark	Direktionssekretariatet Polititorvet	Danish National Police	n/a			
Estonia	Sisekaitseakadeemia	Estonian Academy of Security Sciences				
Estonia	Politsei-ja Piirivalveamet	Estonian Police and Border Guard				
Finland	Raja- ja merivartiokoulu	The Border and Coast Guard Academy				
Germany	Bundespolizeiakademie	Federal Police Academy				
Greece	Ελληνική Αστυνομία	Training Division 3, Hellenic Police Headquarters	n/a			
Hungary	Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar	Faculty of Law Enforcement, National University of Public Service				
Hungary	Miskolci Rendészeti Szakközépiskola	Law Enforcement School Miskolc				
Hungary	Szegedi Rendészeti Szakközépiskola	Law Enforcement School Szeged				
Italy	Centro Addestramento Polizia di Stato	State Police Training Centre				
Latvia	Valsts Robežsardzes Koledža	State Border Guard College				

Lithuania	Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų ministerijos Pasieniečių mokykla	Border Guard School of the State Border Guard Service under the Ministry of Interior of the Republic of Lithuania				
the Netherlands	Opleidings-, Trainings- en Kenniscentrum Koninklijke Marechaussee	Training and Expertise Centre Royal Netherlands Marechaussee				
Poland	Centrum Szkolenia Straży Granicznej im. Żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza w Kętrzynie	Border Guard Training Centre. Soldiers of the Border Protection Corps in Kętrzyn				
Portugal	Serviço de Estrangeiros e Fronteiras	Immigration and Border Service	n/a			
Romania	Scoala de Formare Initiala si Continua a Personalului Politiei de Frontiera	School for Basic and Further Training of Border Police Personnel				
Romania	Academia de Poliție "Alexandru Ioan Cuza"	"Alexandru Ioan Cuza" Police Academy				
Slovakia	Akadémia Policajného zboru v Bratislave	Academy of the Police Force in Bratislava				
Slovenia	Policijska akademija, Center za izpopolnjevanje in usposabljanje	Police Academy, Training Centre				

The patterns indicate the total (average) annual number of border policing students involved in the particular form of training in the given institution:

n/a	
<50	
50-100	
120-200	
≥300	

Appendix 3:

Vertical stratification of the most frequent border policing (BP) activities conducted in English – a proposal⁶

Degree of abstraction	Border policing activity conducted in English	Language environment	Linguistic form	
high	comm. in scholarly periodicals	scientific communication	<p>Grammar: significant distributional (e.g. syntactic) differences as compared to standard language</p> <p>Vocabulary: specific border policing, possibly legal and general academic terminology</p> <p>Phraseology: typical, stereotypical academic expressions</p>	
high	comm. at international conferences	scientific communication	<p>Grammar: significant distributional (e.g. syntactic) differences as compared to standard language</p> <p>Vocabulary: specific border policing, possibly legal and general academic terminology</p> <p>Phraseology: typical, stereotypical academic expressions</p>	
low	comm. with foreign colleagues during work, at training courses	professional communication	<p>Grammar: standard language with a few distributional differences</p> <p>Vocabulary: specifically defined border policing terminology</p> <p>Phraseology: bound collocations</p>	
low	professional correspondence with foreign colleagues	professional communication	<p>Grammar: some distributional (e.g. syntactic) differences as compared to standard language</p> <p>Vocabulary: specifically defined border policing, possibly legal terminology</p> <p>Phraseology: bound collocations</p>	
very low	comm. during border checks, with foreigners during patrols	professional communication	<p>Grammar: standard language with a few distributional differences</p> <p>Vocabulary: partly EBP, only a few items of terminology</p> <p>Phraseology: bound collocations</p>	

⁶ Compiled by Judit Borszéli, based on Hoffmann's and Heltai's models.

Participants in the communicative act (sender – receiver)	Topic of message	Function of message	Mode/Channel and style of message
BP professional – BP professional	professional: a problem related to border policing	referential (cognition)	written, formal
BP professional – BP professional	professional: a problem related to border policing	referential (cognition)	oral, formal
BP professional – BP professional	professional: issues related to border policing operations, etc.	referential (cognition) or directive (conative)	oral, formal, informal
BP professional – BP professional	professional: issues related to border policing operations etc.	referential (cognition) or directive (conative)	written, formal
BP professional – lay person	professional: entry/exit check, personal identification, etc.	directive (conative) with referential elements	oral, formal

Põhisoorituse määramine finantsteenuste kombineeritud käibe puhul

Tõnis Elling, *mag. iur*

Sisekaitseakadeemia finantskolledži maksunduse ja tolli õppetooli juhataja, lektor

Märksõnad: käibemaks, finantsteenused, kombineeritud käive, peasooritus, kõrvalsooritus, maksustatav väärtus.

Lühikokkuvõte

Käibemaksuseaduses ei ole sätestatud kombineeritud käibe (tarne) mõistet. Samuti ei leia käibemaksuseadusest viidet selle kohta, kuidas peaks kombineeritud käibe puhul määrama peasoorituse, mille alusel tuleks kohaldada kogu tarnele õige maksumäär. Euroopa Kohus on kombineeritud käibe maksustamise juhtumeid käsitlenud mitmest vaatenurgast ja toonud välja terve hulga tunnuseid, mille alusel on mõistlik peasooritust määrata. Peasooritus ei ole mitte see komponent kaupade ja teenuste kogumist, millel on kõige suurem rahaline väärtus, vaid see komponent, mille vastu on ostjal kõige suurem majanduslik huvi. Lisasooritused on vajalikud selleks, et peasooritust kvaliteetselt ja ostjale meelepärasel viisil täita. Kõrvalsooritusega on tegemist vaid siis, kui see on peasooritusest lahutamatu. Selleks et vältida käibemaksusüsteemi toimimise moonutamist, ei tohi majanduslikus mõttes ühest sooritusest koosnevat tehingut jagada kunstlikult osadeks. Eraldiseisvaid tehinguid saab liigitada üheks ka juhul, kui neid osutavad kliendile eri ettevõtjad.

1. Sissejuhatus

Käibemaks on universaalne tarbimismaks, millega maksustatakse kõiki kaupu ja teenuseid, olenemata sellest, kas tehingu tulemusel teenitakse kasumit või mitte. Tavaelus ei ole oluline, kas maksustatavat tehingut käsitletakse kauba või teenusena. Eesti käibemaksu regulatsioon on teadlikult hoitud lihtne ja arusaadav. Rahandusministeeriumi senine seisukoht on olnud, et käibemaksusüsteemis tehakse võimalikult vähe erandeid. Kui regulatsioon on ühetaoline ja lihtne, on seda ka kerge kontrollida ning seda raskem on toime panna maksupettusi. Üldjuhul ei ole Eestis oluline, kas müüakse kaupa või teenust, maksumäär sellest ei muutu. Küll aga on sellel puhul tavaelus päris palju erandeid, millele tuleb tähelepanu pöörata. Käibemaksuseaduses on sätestatud neli valdkonda, mille puhul kasutatakse alandatud maksumäära. Nendeks on raamatud, perioodika, ravimid ja majutus. Kombineeritud käibest rääkides tuleb selguse huvides kõigepealt selgitada, mida selle seaduses sätestamata mõiste alla mõeldakse. Nagu nimigi ütleb, siis on kombineeritud käibe puhul tegemist ühe või mitme erineva kauba või teenuse üheaegse pakkumisega ühe tervikuna. Näiteks võib siinkohal tuua sõiduauto kasutusrendi, kus samal ajal pakutakse auto rendi teenust ja liisingu teenust. Samuti on väga paljud kiirtoidusõbrad kokku puutunud teenusega, kus McDonald'si kiirtoidurestoranis pakutakse lastele söögiga koos võimalust valida endale mänguasi. Ühe hinnaga saab tegelikult kaks või enam kaupa või teenust. Seni kuni tegemist on ühe ja sama maksumääraga toodete või teenustega, ei ole sellel teemal peatumiseks muud põhjust, kui teoreetiline huvi. Kui aga kombineeritud käibe komponendid maksustatakse erineva maksumääraga, siis tekib ka Eesti käibemaksusüsteemis probleem, millise soorituse järgi tuleks üht või teist tehingut maksustada. Levinuim näide selle kohta on raamatu müük koos selle vahel oleva CD-plaadiga. Raamat maksustatakse Eestis 9% maksumääraga ja CD 20% maksumääraga. Kui neid müüakse ühe tervikuna, siis tuleb maksustamise seisukohast otsustada, kumb nendest toodetest on peasoort ja kumb kõrvalsoort. Seni on välja kujunenud praktika, et tehingut maksustatakse peasoortuse järgi. Küll aga tekitab kogu Euroopa Liidus probleeme küsimus, mille alusel peasoortust määrata. Selle kohta ei ole juhiseid Euroopa Nõukogu käibemaksudirektiivis 112/2006/EÜ ega ka käibemaksuseaduses. Senine praktika on välja kujunenud kohtulahendite tulemusel.

Artikli eesmärk on analüüsida peasoortuse määramise kriteeriume finantsteenuste kombineeritud käibe puhul ja Eesti senise praktika kooskõla Euroopa Kohtu praktikaga. Eesmärgi saavutamiseks antakse kõigepealt

ülevaade, milline on senine käibemaksuga maksustamise praktika finants-teenuste kombineeritud käibe juhtudel Euroopa Liidus. Ülevaate andmisel keskendutakse eelkõige Euroopa Kohtu lahenditele ja jäetakse välja liikmesriikide siseriiklikud kohtud. Samuti antakse ülevaade, millised on enim levinud juhud kombineeritud käibe kasutamisel.

2. Teenuse ja kauba mõiste ning käibemaksuga maksustamine

Enne artikli põhiprobleemi käsitlemist tuleb lahti seletada olulised põhimõisted, ilma milleta oleks terviku hoomamine raske või koguni võimatu. Käibemaksu regulatsiooni arvestades tuleb tähelepanu juhtida asjaolule, et paljudel juhtudel erineb tavaelus kasutusel olev mõiste käibemaksuseaduses (KMS) sätestatust. See tähendab, et maksustamisel tuleb teada ja arvestada, et tavaelus kasutusel olevast mõistest tihtilugu ei piisa. Teada tuleb ka käibemaksuseaduses sätestatud täpsustusi.

KMS-s liigitatakse kõik maksustatavad hüved kahte gruppi: kaubad ja teenused. Kauba mõiste on defineeritud KMS § 2 lõike 3 punktis 1. Kaup võib olla asi, loom, gaas, elektri-, soojus- või jahutusenergia. Kaup on ka kõigile ostjatele vabalt kättesaadav ja samade funktsioonide täitmiseks ettenähtud standardtarkvaraga või standardteabega andmekandja. Kui tarkvara on spetsiaalselt ostja tellimusel koostatud, siis on tegemist juba teenusega.¹ Ka muu kauba valmistamine konkreetse tellija tellimusel, näiteks ehitustööd või raamatu trükkimine, maksustatakse teenusena. Seevastu lattu toodetud standardkauba müük on kauba käive.²

Teenus on kõik see, mis ei ole kaup. Põhimõte on defineeritud välistuse meetodil ja tundub esmapilgul lihtne. Meie igapäevaelu on aga piisavalt mitmekesine ja me puutume kokku tehingutega, mida ei saa liigitada ei kauba ega teenuse alla. Just see ongi suurim probleem erinevate tehingute määratlemisel. Kui teame kauba definitsiooni, siis välistuse abil saame öelda, et kõik muu on seega teenus. Teenuse puhul on oluline, et vastu saadakse mingi hüve ning oleks seos osutatava hüve ja tasu maksja vahel. Küll aga tuleb veel täpsustada, et ainuüksi hüve osutamine iseenesest ei ole veel teenus, vaid loetakse teenuseks üksnes siis, kui hüve osutamine on käsitle-

1 Käibemaksuseadus, 10.12.2003, jõustunud 01.06.2004 – RT I 2003, 82, 554 ... RT I 25.10.2012, 7, § 2 lg 3.

2 Lehis, L., *Maksuõigus, teine trükk* (Tallinn: Juura, 2009), lk 368.

tav ka iseseisva majandustegevuse ehk ettevõtlusena.³ Ettevõtlus on KMS § 2 alusel isiku iseseisev majandustegevus, mille käigus võõrandatakse kaupa või osutatakse teenust. Seega ei ole iseseisev ettevõtlus see, kui palgatöötaja tegutseb tööandja huvides.

Keeruliseks läheb asi, kui tehakse tehing, mis ei ole ei üks ega teine. Käibemaksu mõistes on tegemist mittekäibega. Mittekäive võivad olla näiteks leppetrahvid ja kahjuhüvitised.

Sarnaselt kaupade maksustamisele tuleneb ka teenuste maksustamise regulatsioon KMS-s käibemaksu direktiivist 2006/112/EÜ. Teenuse maksustamise põhimõtted on kaupade maksustamisest üsna erinevad. Teenuste puhul on maksustamisel olulise tähtsusega teenuse õige määratlemine vastavalt teenuse olemusele. Kuna teenuse olemuse määratlemine on vahel üsna keeruline, võib see kaasa tuua raskusi seaduse rakendamisel.⁴

3. Finantsteenuste käibemaksuvabastuse põhjused ja tagajärjed

Finantsteenuste käibemaksuga maksustamine on kõneainet pakkunud nüüd juba rohkem kui kolm aastakümnet, st alates Euroopa Nõukogu kuuenda direktiivi⁵ vastuvõtmisest. Euroopa Nõukogu direktiivis 2006/112/EÜ⁶ (edaspidi *käibemaksudirektiiv*) käsitletakse finantsteenuseid ja kindlustusteenuseid koos. Selles artiklis keskendutakse eelkõige finantsteenuste käibemaksuga maksustamise segatarnetele.⁷

Käibemaksudirektiivi artikli 135 alusel on finantsteenused maksuvaba käive. Maksuvabastus kehtestati finants- ja kindlustusteenustele juba 1977. aastal, kui võeti vastu Euroopa Nõukogu kuues direktiiv. Kuues direktiiv käsitleb ühtset käibemaksusüsteemi kogu Euroopa Liidus. Seega on alates

3 Nurk, A., „Teenuse käibemaksustamine” (2005), <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=57> (07.11.2016).

4 Nurk, A., „Teenuse käibemaksustamine” (2005), <www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=57> (12.12.2012).

5 Nõukogu kuues direktiiv, 17. mai 1977, kumuleeruvate käibemaksudega seotud liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta – ühine käibemaksusüsteem: ühtne maksubaas (77/388/EMÜ). – EÜT L 145, 13.06.1977, lk 1.

6 Nõukogu direktiiv 2006/112/EÜ, 28. november 2006, mis käsitleb ühtset käibemaksusüsteemi. – ELT L 347, 11.12.2006, lk 1–118.

7 Finantsteenuste käibemaksuga maksustamise kohta loe lähemalt Sisekaitseakadeemia Toimetised 2014 nr 12 lk 173–195 „Finantsteenuste käibemaksuga maksustamine Euroopa Liidus ja mõned mõtted käibemaksuseaduse täiendamiseks”.

1977. aastast finants- ja kindlustusteenuste maksustamine toimunud Euroopa Liidus samade reeglite järgi. Samas on finantsteenuste osutajate olukord alates sellest ajast märgatavalt muutunud. Lisandunud on selliseid finantsteenuseid, mida möödunud sajandil veel ei tuntud. See on tekitanud segadust direktiivi kohaldamisel, sest maksumaksjad ei tea sageli, milline teenus on maksuvaba finantsteenuse direktiivi mõistes ja milline mitte.

Finantsteenuste maksuvabastus põhjustab tegelikult mitmeid probleeme, mida on erialakirjanduses ulatuslikult välja toodud. Esiteks on jätkuv ebaselgus finantsteenuste maksustamisel Euroopa Liidus põhjustanud palju maksuvaidlusi ja koormanud kohtuinstantsse. See põhjustab omakorda suuri halduskulusid nii maksumaksjatele kui ka maksuhaldurile. Euroopa Kohus on teinud hulgaliselt finantsteenuse maksustamist puudutavaid lahendeid, aga neid ei saa kohaldada igas olukorras. Iga maksuvaidlus on unikaalne ja üldistusi teha on raske, seetõttu ei ole praeguse regulatsiooni jätkudes ette näha kohtute koormuse vähenemist.

Samuti tekitab finantsteenuste maksuvabastus vabaturu konkurentsivõime ulatuslikke õiguslikke ja majanduslikke turumoonutusi. Muu hulgas põhjustab maksuvabastus käibemaksu kumuleerumist, mis muudab finantsteenuste osutajatest ettevõtjad käibemaksu osas sisuliselt lõpptarbijateks ja asetab nad võrreldes teiste ettevõtjatega ebavõrdsesse olukorda. See on aga vastuolus käibemaksu kui lisandunud väärtuste maksu neutraalsuse põhimõttega. Käibemaks on neutraalne siis, kui ettevõtjate käibemaksukohustus ja sisendkäibemaksu mahaarvamise õigus on omavahel kooskõlas. Maksuvabastus ei anna õigust ostmisel tasutud sisendkäibemaksu maksustatavast käibest maha arvata ja seetõttu sisaldavad tegelikult kõik finantsteenuste osutajate poolt osutatavad finantsteenused varjatud käibemaksu. Sisendkäibemaksu kulu jääb teenuse osutaja enda kanda.

KMS-s on maksuvabade finantsteenuste loetelu esitatud § 16 lõikes 2¹. Tegelikult pole sellest sõnastusest seaduse rakendamisel sageli palju kasu, sest kõik ülejäänud finantsteenused peaksid seega olema käibemaksuga maksustatavad. Maksuvabade finantsteenuste nimekiri KMS-s ei ole ammendav. Kõik nimekirjas olevad finantsteenused koosnevad omakorda mitmest eri teenusest, mida on võimalik iseseisvate teenustena müüa ja ka maksustada. Küllaltki palju on olukordi, kus erinevate käibemaksuga maksustatavate teenuste kogumit võib käsitada kokkuvõttes maksuvaba finantsteenusena. Tuleb ette ka olukordi, kus eraldivõetuna on osa teenuseid maksustatavad ja osa maksuvabad, ning siis tuleb neid kokku liites saadud teenust käsitada maksuvaba finantsteenusena. Selline ebaselgus ja optimeerimise võimalus põhjustab nii ettevõtjatele kui ka maksuhaldurile ebakindlust ja liigset halduskoormust.

4. Kombineeritud käibe mõiste ning pea- ja kõrvalsoorituse määramine

KMS-s ei ole sätestatud kombineeritud käibe mõistet. Samuti ei leia KMS-st viidet selle kohta, kuidas peaks kombineeritud käibe puhul määrama peasoorituse, mille alusel tuleks kohaldada kogu tarnele õige maksumäär. Euroopa Kohus on kombineeritud käibe maksustamise juhtumeid käsitlenud mitmest vaatenurgast ja toonud välja terve hulga tunnuseid, mille alusel on mõistlik peasooritust määrata. Alljärgnevas alapunktis esitatakse võrdlusena kombineeritud käibe ja sellega seoses peasoorituse määramise praktika Eestis ja Iirimaal ning kõrvutatakse neid seisukohti Euroopa Kohu praktikaga.

KMS-s ei ole sätestatud pea- ja kõrvalsoorituse määramist. Kombineeritud käibe teemat on seni laiemale avalikkusele kommenteerinud Lasse Lehis oma artiklites ja maksuõiguse õpikus. Lühidalt võib tema seisukohad kokku võtta järgmiselt. Kombineeritud käibe korral (L. Lehis kasutab väljendit „segatarne”)⁸ määratakse maksustamine mõiste „peasoortus” abil. Peasoortus on kogumi kõige olulisem osa, mis määrab ka teiste osade kvalifikatsiooni.⁹ Kogu tehingu käive maksustatakse peasoortuse järgi ning kõrvalsooritused allutatakse peasoortuse regulatsioonile. Näiteks paljude teenuste, nagu toitlustamine, majutus, koolitus või raviteenus, osutamise käigus antakse kliendile üle kaupu (toiduained, ravimid, õppematerjalid). Kui kliendil ei ole võimalust kaupu iseseisvalt osta, siis kuulub kauba maksumus teenuse hinna sisse ja kogu sooritus maksustatakse teenusena. Kui lisasoortusi on võimalik osta iseseisvalt või nende loobumisel vähendatakse teenuse hinda, tuleb lisasoortust iseseisvalt maksustada ja eraldi arvel välja tuua.¹⁰

Segakäibe korral määratakse peasoortuse järgi kõik maksustamisega seotud elemendid: käibe toimumise aeg ja koht, maksumäär, maksuvabasused, samuti arve vormistamine. Kuna kaupade ja teenuste kogum maksustatakse ühe tootena, siis ei pea arvel lisasoortusi eraldi välja kirjutama.¹¹

Pea- ja kõrvalsoorituse määramisel tuleb lähtuda kauba või teenuse koostisosade omavahelisest majanduslikust seosest ja lõpp-produkti

8 Artiklis kasutab autor termineid „käive” ja „tarne” sünonüümidega vastavalt sellele, kuidas on viidatav allikas seda mõistet oma tekstis kasutanud.

9 Lehis, L., „Kuidas maksustatakse segatarneid ehk kuidas kaubast saab teenus ja teenusest kaup”, *Maksumaksja* (2005), nr 8, lk 20–24.

10 Lehis, L., *Maksuõigus, teine trükk* (Tallinn: Juura, 2009), lk 372.

11 Lehis, L., „Kuidas maksustatakse segatarneid ehk kuidas kaubast saab teenus ja teenusest kaup”, *Maksumaksja* (2005), nr 8, lk 20–24.

tarbimisomadustest.¹² Arvatakse, et peasooritust ei saa määrata komponentide maksumuse alusel. Näiteks ehitusteenuse hinnast võib suurema osa moodustada ehitusmaterjalide maksumus, kuid sellegipoolest on tegemist teenusega, mitte kauba müügiga, sest ostja huvi on saada valmis hoonne, mitte üksikuid materjale.¹³

Seetõttu võib järeldada, et peasooritus ei ole mitte see komponent kaupade ja teenuste kogumist, millel on kõige suurem rahaline väärtus, vaid see komponent, mille vastu on ostjal kõige suurem majanduslik huvi. Lisasooritused on vajalikud selleks, et peasooritust kvaliteetselt ja ostjale meelepärasel viisil täita. Oluline on meeles pidada ka seda, et kõrvalsooritusega on tegemist vaid siis, kui see on peasooritusest lahutamatu. See tähendab, et ostjal ei ole võimalik tellida kojuvedu ilma kaubata, ehitustööd ilma materjalideta ning hommikusööki ilma majutuseta. Kui lisateenuseid pakutakse kliendile vaid eraldi tasu eest, siis ei ole tegemist kõrvalsooritusega, vaid iseseisvalt maksustatava teenusega.¹⁴

Euroopa Kohus on öelnud, et esmalt tuleb igat tehingut analüüsides ja sellele hinnangut andes lähtuda kaasuse kõikidest asjaoludest ja tingimustest.¹⁵ Tarne liigitamisel, mis koosneb mitmest osast ja toimingust, tuleb arvesse võtta kõiki asjaolusid. Tehingu olemuse määramisel tuleb lähtuda tervikpildist. Eeltoodut toetab kohtulahend *Faaborg-Gelting Linien A/S vs Finansamt Flensburg*.¹⁶

Teiseks tuleb igat tarnet pidada eelduslikult eraldiseisvaks ja sõltumatuks. Kohtuasjas *Levob Verzekeringen BV, OV Bank NV vs Staatssecretaris van Financiën* sedastas kohus, et tavaliselt tuleb iga tehingut pidada eraldiseisvaks ja eristatavaks.¹⁷ Mis tähendab seda, et tehingute eraldi käsitlemist tuleb eeldada. Alles siis, kui tehingud moodustavad omavahel majanduslikult lahutamatu koosluse, tuleb vaadata neid ühtse tervikuna ja maksustada peasoorituse järgi.

Kolmandaks on kombineeritud tarnega tegemist siis, kui üks või mitu elementi moodustavad põhisoorituse samal ajal, kui üks või mitu elementi moodustavad sinna juurde lahutamatult kuuluva kõrvalsoorituse.¹⁸

12 *Ibid*, lk 20–24.

13 *Ibid*, lk 20–24.

14 *Ibid*, lk 20–24.

15 EKo 25.02.1999, C-349/96, *Card Protection Plan Ltd jt*. EKo 27.11.2005, C-41/04, *Levob Verzekeringen jt*.

16 EKo 02.05.1996, C-231/94, *Faaborg-Gelting Linien A/S jt*.

17 *Levob Verzekeringen*, Case No C-41/04, Judgement 27.11.2005, *Levob Verzekeringen jt*. EKo 25.02.1999, C-349/96, *Card Protection Plan Ltd jt*.

18 *Levob Verzekeringen*, Case No C-41/04, Judgement 27.11.2005.

Neljandaks toob kohus välja põhimõtte, et kui kaks või mitu maksu- maksja poolt keskmiseks tarbijaks peetavale tarbijale pakutud tehinguga hõlmatud aspekti või toimingut on nii tihedalt seotud, et need moodustavad objektiivselt ühe lahutamatu majandustehingu, mille osadeks jagamine oleks kunstlik, siis ei tohi tehinguid eraldiseisvatena käsitleda.¹⁹ Selleks et vältida käibemaksusüsteemi toimimise moonutamist, ei tohi majanduslikus mõttes ühest sooritusest koosnevat tehingut jagada kunstlikult osadeks. Tuleb hinnata, kas tegemist on kahe või enama eraldiseisva põhisooritusega või ühe sooritusega.²⁰ Teisisõnu peab tehingu vaatlemine toimuma objektiivselt majanduslikus mõttes ühe tervikuna. Sealjuures tuleb vaadata, kas tüüpilise tarbija jaoks on tegemist mitme eraldi kauba või teenusega või ostab ta ühte kaupa või teenust. Tehinguid tuleb vaadelda tarbija seisukohast, mida tarbija saab ja soovib osta.

Viiendaks kehtib põhimõte, et teenus loetakse põhiteenuse kõrvalteenuseks, kui see ei ole tarbija jaoks eesmärk iseenesest, vaid vahend põhiteenuse paremaks nautimiseks.²¹ Seega on oluline määrata, mis on kõrvalsoorituse eesmärk, kas see on mõeldud põhisoorituse paremaks nautimiseks või mitte.

Kuudendaks ei ole oluline tarne hinna arvel eraldi väljatoomine. See ei ole määrav ja otsustav. Kohus on sedastanud, et kuigi antud kaasuses esitati lepingus eraldi kauba ja teenuse hind, ei ole see iseenesest otsustav. See asjaolu ei ole olemuselt selline, et mõjutada väljatoodud objektiivset tihedat seost nimetatud tarnimise ja kohandamise vahel ega nende ühe majandustehingu osaks olemist.²² Eeltoodut toetavad näiteks kohtuasjad *Card Protection Plan Ltd vs Commissioners of Customs ja Excise* ja *Madgett vs Baldwin*.²³

Pea- ja kõrvalsoorituse tuvastamiseks ning eristamiseks on näiteks Iirimaa käibemaksualane õigusakt „Value-added tax consolidation act 2010” (VATA) reguleerinud mõlema termini sügavama sisu. VATA artikkel 2 kasutab terminit *principal supply* ehk eesti keeles „peasooritus”. See tähendab kaupade või teenuste tarnet, mis on liittarne (*composite supply*) valdavaks elemendiks ja mille puhul kõik muud liittarne hulka kuuluvad tarded on kõrvalelementideks (*ancillary supply*). VATA-s on reguleeritud ka *ancillary supply* ehk eesti keeles „kõrvalsooritus”. Terminiga tähistatakse tarnet, mis

19 *Levob Verzekeringen*, Case No C-41/04, Judgement 27.11.2005.

20 *Ibid.*

21 EKo 25.02.1999, C-349/96, *Card Protection Plan Ltd jt.*

22 *Levob Verzekeringen*, Case No C-41/04, Judgement 27.11.2005.

23 EKo 25.02.1999, C-349/96, *Card Protection Plan Ltd jt.* EKo 22.10.1998, C-308/96 and C-94/97, *Madgett jt.*

ei ole põhitarnest füüsiliselt ja majanduslikult eraldatav ning mida saab tarnida ainult põhitarne tarbijale atraktiivsemaks muutmise kontekstis. Teisisõnu, kõrvaltarne ei moodusta tarbija jaoks peamist eesmärki, vaid ainult toetab seda.²⁴ Seega on Iirimaa käsitlus sama mis Eesti vastavas valdkonnas käibel olevad terminid ja nende sisu. Küll aga selle vahega, et Iirimaal on selgitused kirja pandud õigusakti, aga Eestis on tegemist tunnustatud maksuspetsialisti arvamusega, mis on praktikas ellu rakendatud.

VATA artikli 47 lõike 1 punkt a sätestab, et kombineeritud tarne puhul rakendatakse kogu tarnele, mis tarnesaajal on õigus kombineeritud tarne käigus saada, põhitarnele vastavat maksumäära. Ent kui põhitarneks on tegevus, millele kehtib maksuvabastus, ei rakendata kogu kombineeritud tarnele maksu. Teisisõnu, kombineeritud tarne puhul on olemas üks põhiartikkel ehk põhitarne, mille suhtes kõik teised artiklid on kõrvaltarned. Kogu tehingule kehtib üks põhitarne puhul rakendatav käibemaksumäär.²⁵ Iirimaa regulatsioon põhi- ja kõrvaltarnete maksustamisest peasoorituse kaudu on kooskõlas Euroopa Liidu Kohtu seisukohtadega. Kui põhielement on maksuvaba, saab seda laiendada ka kõrvalelementidele. Sama põhimõte peaks praktikas rakenduma ka Eestis.

Selleks et eristada kombineeritud tarnet ühendtarnest, kus tarne komponendid ei moodusta ühtset terviklikku tarnet, on Iirimaa definitsiooni kohaselt ühendtarne osaks oleva üksiktarne omaduseks alati see, et see on ühendtarne teistest elementidest füüsiliselt ja majanduslikult eraldatav. See tähendab, et iga tarbijale tarnitav artikkel peab olema kogutarne selgelt eristatav osa. See peab olema rohkem kui pelgalt põhitarne täiustus. Euroopa Kohtu praktika kohaselt peab see suutma moodustada omaette eesmärgi. Üksiku tarne tunnuseks on, et artiklit või elementi oleks võimalik ja mõistlik eraldi tarnida.²⁶ Eesti mõistes võib näitena tuua, et kui isik tellib ravihoolduse koos basseini külastusega, siis neid kaht asja võib ta ka eraldiseisvalt tellida. Neid ei pea ilmtingimata ühe tarnega pakkuma. Antud juhul on tarnete klassifitseerimisel oluline maksuõiguslik tagajärg, sest ravihooldus võib olla olenevalt sisust maksuvaba käive ja basseini kasutus tavakorras 20% maksumääraga maksustatav käive.

Selleks et otsustada, kas tegu on ühendtarnega, kombineeritud tarnega või maksuvabastusega tarnega, saab tuua järgmisi näiteid. Näited on Iirimaa kohta, kuid rakendatavad ka Eestis.

24 Terra, B., Kajus, J., *European VAT Directives* (IBFD, 2011), lk 166

25 The Office of the Revenue Commissioners. Mixed supplies of goods and services, 2014. <http://www.revenue.ie/en/tax/vat/leaflets/mixed-supplies-goods-services.html> (03.03.2014).

26 *Ibid.*

Ühendtarne näidetena võib nimetada:

- Toidupakkide müük, mis sisaldavad kaupu, millele rakendatakse eraldi müümise puhul null-, vähendatud või standardmääraga käibemaksumäär. Eeskirjade kohaselt maksustatakse kõiki erinevate maksumääradega elemente üksikute tarnetena neile kehtivate maksumääradega. Summa peab jaotama nii, et see peegeldaks igale käibemaksumäärale kehtivat maksustatavat summat.
- Eine, mis koosneb toidust ja karastusjoogist või veinist, müüakse ühe komplekti hinnaga. Toidu eest peab tasuma käibemaksu teise vähendatud määraga, karastusjoogile või veinile kehtib aga standardmäär.²⁷ Kehtivate eeskirjade kohaselt maksustatakse sellist einet ühendtarnena, kuna eine osad on füüsiliselt ja majanduslikult eraldatavad. Sellele vastavalt peab kogu tasumisele kuuluva maksu jagama nii, et toiduelementi maksustatakse teise vähendatud määraga ja joogielementi maksustatakse standardmääraga.
- Ühe summa eest osutatakse samal ajal autoremonditeenust ja rehvivahetusteenust. Kuna autorehvide tarne ei ole tavaliselt rutiinse autoteeninduse osaks, käsitletakse remonditeenust ja rehvide paigaldamist ühendtarnena. Mõlemad tarned on teineteisest füüsiliselt ja majanduslikult eraldatavad. Kirjeldatud olukorras tuleks summa jagada nii, et teenust maksustatakse vähendatud määraga ja rehve standardmääraga.²⁸

Kui eeltoodud illustreerisid ühendtarne näiteid, siis alljärgnevalt on esitatud kombineeritud tarne näited.

- Mobiiltelefoni müük koos kasutusjuhendiga, millest esimesele on kohaldatav standardkäibemaksumäär ja teisele käibemaks 0%²⁹. Ilmselt tarnitakse kasutusjuhend mobiiltelefoni paremaks nautimiseks ja on selgelt selle kõrvaltarned. Põhitarned kehtib standardmaksumäär ja sama määr kehtib kogu tarnele sõltumata sellest, kuidas tarnija tarne summa jaotab.
- Arvutite ost või rentimine, kui need on programmeeritud teostama spetsiifilist funktsiooni ning nendega käib kogu tehingu lahutamatu osana kaasas spetsiifiline süsteemiga töötamise ja sellele

27 Irimaal on toidul ja karastusjookidel või alkoholi erinevad käibemaksumäärad.

28 The Office of the Revenue Commissioners. Mixed supplies of goods and services, 2014. <http://www.revenue.ie/en/tax/vat/leaflets/mixed-supplies-goods-services.html> (03.03.2014).

29 Tegemist on Iirimaa eripäraga, kus kasutusjuhendit müüakse 0% käibemaksumääraga.

ligipääsemise koolitus. Seadmete rentimine (standardkäibemaksu-määr) on põhitarne ja koolituse pakkumine (käibemaksuvabastuse-ga) on kõrvaltarne. Sellele vastavalt kehtib kogu tehingule standard-maksumäär.³⁰

Eeltoodud praktilised näited aitavad tuua selgust, kuidas tuvastada põhi- ja kõrvalsoorituse elemente. Alati ei pruugi esmapilgul olla tegemist kombineeritud tarnega, vaid ühendtarnega, kus iga tarne osa maksustatakse erinevalt, lähtuvalt konkreetse kaubaartikli käibemaksumäärast. Kui tegemist on kombineeritud tarnega, tuleb tuvastada tarne põhisooritus ning teised osad on kõrvalsooritused.

Kui tulla tagasi Eesti halduspraktika juurde, siis Eesti maksuhaldur ei ole pidanud seni eriti palju kombineeritud käibe juhtumeid klassifitseerima. Seda esiteks seepärast, et Eestis on vähe alandatud maksumääraga kaupu ja tooteid. Teiseks seepärast, et seni on maksuhaldur lähtunud praktikast, et ühe kogumina pakutavate toodete ja teenuste puhul tuleb komponentide maksumused eri toodete ja teenuste kaupa arvel eraldi välja tuua ning vastavalt sellele ka deklareerida ja käibemaks tasuda. Kui kõrvutada praegune Eesti halduspraktika Iirimaa regulatsiooniga ja analüüsida Euroopa Kohtu praktikat, siis on Eesti maksuhalduri seisukoht liiga jäik ja paljus iganenud.

5. Kombineeritud käive finantsteenuste puhul

Nii nagu muudes majandussektorites, nii on ka finantssektoris küllaldaselt olukordi, kus ühe teenuse käigus pakutakse tegelikult kliendile samal ajal mitut kaupa või teenust. Igapäevaelus ei pööra tavaklient sellele mingit tähelepanu. Nii kaua kui toote või teenuse hind sellest ei muutu, ei ole see kliendile oluline. Küll aga on teenuse osutaja probleemi ees. Kas ja kuidas on vajalik eri osatehinguid maksustamisel eristada. Eriti terav on probleem just finantsteenuste osutamisel. Osa finantsteenuseid on kehtiva regulatsiooni kohaselt käibemaksuvabad teenused ja osa on maksustatavad. Kliendi jaoks on määrava tähtsusega, kas toode on 20% kallim või mitte. Samuti sõltub ettevõtja jaoks sellest sisendkäibemaksu mahaarvamise õigus.

30 The Office of the Revenue Commissioners. Mixed supplies of goods and services, 2014. <http://www.revenue.ie/en/tax/vat/leaflets/mixed-supplies-goods-services.html> (03.03.2014).

Igapäevaelus hõlmab piisavalt suur hulk kombineeritud käibe juhtumeid just finantsteenuste valdkonda.³¹ Finantsasutused on innovaatilised ning pakuvad tarbijale järjest moodsamaid ja mugavamaid teenuseid. Näiteks krediitkaarte väljastavad ettevõtjad pakuvad kaardi soetajatele erinevaid pakette. Üks pakett võib sisaldada eri teenuseid, nagu laiendatud garantiid ostetud toodetele, krediitkaardi soodustust kauba või reisi soetamisel, meelelahutusteenuseid ning rendiauto kindlustust.³² Teoreetiliselt on kliendil võimalik neid kõik teenuseid ka eraldiseisvalt osta. Küsimus on selles, kas tegemist on kliendi jaoks ühe lahutamatu tervikuga, mis maksustatakse sama maksumääraga, või on tegemist eraldiseisvate teenustega.³³ Kui tugineda Euroopa Kohtu praktikale, siis kliendi soov on kirjeldatud juhul omada krediitkaarti. Kõik, mis sellele lisatakse, aitab tal toodet paremini nautida. Seega on tegemist peasooritusega ja sinna juurde kuuluvate kõrvalsooritustega.

Kui rääkida väärtpaberiportfelli nõustamisteenusest, siis seda ei käsitleta tavaliselt finantsteenusena, kuid väärtpaberiportfellis olevate väärtpaberite ostmise või müümise teenused on maksuvabad finantsteenused. Võimalus käsitleda tehinguid nii maksustatavana kui ka maksuvabana loob finantsasutustele maksu planeerimise võimalusi, ühendades finantstehinguid mittefinantstehingutega.³⁴

Järgmine oluline kaasus puudutas olukorda, kus kohus on pidanud kujundama seisukoha, kas tehingu eest tehtud maksed moodustavad eraldi tarne või on tasumisele kuuluva tehingu tarne üks osa. Näiteks selline olukord, kus kauba ostmisel küsitakse kliendilt eraldi tasu raha maksmise eest. Kohtu seisukoht on, et olukorras, kus ettevõtja küsib tasu arve maksmise eest, mis puudutab selle ettevõtja enda tehtud tehingut, ning see lisatasu annab kliendile ainult arve maksmise võimaluse, ei saa sellist lisatasu lugeda eraldi tehinguks. Kohus on mitu korda leidnud, et tasu, mis on seotud tarnete eest tasumisega, ei kujuta endast eraldi finantsteenust. Kliendi eesmärk on soetada kaupa või teenust, aga mitte saada tasu maksmise teenust.

Euroopa Liidus kehtivate õigusaktide kohaselt on maksete puhul, mis on tehtud krediit- või deebetkaardiga tarne eest ning mille puhul müüja nõuab

31 Henkow, O., „Defining the tax object in composite supplies in European VAT”, *World Journal of VAT/GST Law* (2013), p 182–202.

32 Ernst & Young, *A Study of Methods of Taxing. Financial and Insurance Services* (2006), <ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/vat/key_documents/reports_published/methods_taxing.pdf> (15.03.2014).

33 Henkow, O., *Financial Activities in European VAT* (Lund University, 2007), p 121.

34 Ernst & Young, *A Study of Methods of Taxing. Financial and Insurance Services* (2006), <ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/vat/key_documents/reports_published/methods_taxing.pdf> (15.03.2014).

kliendilt eraldi tasu, tehingu maksustatavaks väärtuseks alati kogu tasu, mida müüja kliendilt saab.³⁵ Seega, kui tehingu tasumise eest on ettenähtud eraldi hind, siis sellist tasu ei saa käsitleda maksuvaba finantsteenusena. Kogu tehingu eest makstav tasu, mille müüja kliendilt saab, tuleb arvestada selle tehingu maksustatava väärtuse hulka ja maksustada vastavalt müüdavale kaubale või teenusele ettenähtud määra järgi. Sellistes olukordades soovib keskmine klient eelkõige saada kaupa või teenust, arve maksmise võimaldamise eest küsitav tasu ei ole kliendi jaoks eesmärk omaette, vaid kohustus, et soetada meelepärane kaup või teenus.

Euroopa Kohus on sedastanud, et maksuvaba finantsteenuste käivet võib maksustada, kui see on kõrvalsoorituseks tarne põhisooritusele. Üks selline näide on kauplus, mis aktsepteerib makseid eri väeringutes. Pood pakub nii kaht komponenti korraga. Üks tehing on kauba müük ja teine valuutavahetus. Tõenäoliselt saadakse tasu nii kauba müügist kui ka valuutatehingust vahetuskursi alusel. Küsimus on, kas kliendile pakutakse ühte lahutamatu või kaht eraldiseisvat teenust. Lähtuda tuleb keskmise tarbija eelistustest, kes eeldatavasti tuleb poodi, et osta kaupu, mitte valuutat vahetada. Seega oleks valuutavahetus tõenäoliselt kõrvalsooritus põhisooritusele, milleks on kauba müük. Valuutavahetus tasu eest, eraldiseisva teenusena oleks käibemaksust vabastatud, kuid käibemaksusüsteemi toimimise eesmärkidel seda eiratakse ning see kuulub maksustamisele nagu põhisooritus kaubale kohaldatava maksumääraga.³⁶

Vastupidine on olukord siis, kui maksust vabastatud element kombineeritud käibes on põhisooritus ja maksustatavad elemendid on kõrvalsooritused. Nii nagu see enamiku finantsteenuste puhul ka tegelikult on. Sellisel juhul maksustatavaid elemente eiratakse ja kogu tehing on maksuvaba. Näitena saab tuua valuutavahetuse tehingud, mida osutatakse tihti koos kliendi finantsnõustamisega. Nõustamisteenus ei ole põhimõtteliselt maksust vabastatud. Kuna keskmine klient soovib siiski finantsteenust, siis nõustamisteenust maksustamise osas eiratakse.³⁷

Euroopa Kohus on kujundanud muu hulgas seisukoha, et finantsteenusid sisaldavate tehingute puhul võib olla olukord, kus kaks samal ajal osutatavat teenust ei ole pelgalt üheaegsed sooritused, vaid neid tuleb lugeda samaväärseteks. Seega ei liigitata neid pea- ja kõrvalsoorituseks. Iirimaa näite puhul oleks tegemist liitarnega. Kaasuses C- 44/11 on kohus leidnud, et üks tarne ei olnud teisest mitte ainult eraldamatu, vaid mõlemad ele-

35 Henkow, O., „Defining the tax object in composite supplies in European VAT”, *World Journal of VAT/GST Law* (2013), p 182–202.

36 Henkow, O., *Financial Activities in European VAT* (Lund University, 2007), p 207.

37 *Ibid*, p 207–208.

mendid tuleb asetada samale tasandile.³⁸ Selles lahendis soovis eelotsuse-
taotluse esitanud kohus saada selgitust väärtpaberiportfelli haldamise põ-
hiteenuse ja kõrvalteenuse määramisel. Antud lahendis otsustas Deutsche
Bank tasu eest omal äranägemisel väärtpaberite ostu ja müügi üle. Ühelt
poolt oli kliendi nõustamine väärtpaberi ostu-müügi puhul ja teiselt poolt
ostutehingud ise. Põhisoorituseks võib pidada väärtpaberite ostu ja kõrval-
teenuseks ostu nõustamist. Küsimus oli eelkõige selles, kas kõrvalsooritus
on kliendi jaoks omaette eesmärk või mitte. Või on nõustamine teenuse
osutaja põhiteenuse parematel tingimustel kasutamise vahend? Kuidas toi-
mub tehingu klassifitseerimine juhul, kui kõrvalteenust käsitletakse eraldi
teenusena ja kõrvalteenuse osutamine on võimalik ka kolmandate isikute
poolt?³⁹

Tehing koosneb ühelt poolt kliendi vara analüüsist ja järelevalvest ning
teiselt poolt väärtpaberite ostmise ja müümise teenusest. Põhimõtteliselt
on võimalik neid portfelli haldamise teenuseid osutada eraldi. Üldjuhul
soovib klienti siiski sellist portfelli haldamise teenust, mis koosneb kahe
osa kogumist, nagu pakkus Deutsche Bank antud lahendis. Kohus asus
seisukohale, et lahendis käsitletud portfelli haldamise teenuse käigus on
need kaks osa mitte ainult eraldamatud, vaid neid tuleb asetada samale
tasandile. Mõlemad neist on ühtse teenuse pakkumisel hädavajalikud, mis-
tõttu ei saa pidada üht neist põhiteenuseks ja teist kõrvalteenuseks. Nagu
ka kohtujurist oma ettepanekus märkis, ei oleks ostu, müügi ja hoidmise
suhtes parima strateegia üle otsustamisel investorite jaoks portfelli halda-
misel mingit kasu, kui seda strateegiat ei rakendata. Samuti ei oleks mõtet
teha või jätta tegemata ostu- või müügitehinguid ilma eksperdi hinnangu
ja eelneva turuanalüüsita. Lahendist selgus ka see, et kõrvalteenuse osu-
tamise võimalikkus kolmandate isikute poolt ei ole määrav ega välista, et
tegemist võib olla ühe tehinguga.⁴⁰ Seega on need teenused ühtse teenuse
pakkumisel hädavajalikud ning omavahel nii tihedalt seotud, et moodusta-
vad objektiivselt ühe majandustehingu. Siit saab välja tuua olulise järelduse
finantstehingute klassifitseerimisel. Eraldiseisvaid tehinguid saab liigitada
üheks ka juhul, kui neid osutavad kliendile eri ettevõtjad.

Ühtset majandustehingut on kohus käsitlenud ka lahendis C-175/09.
Täpsemalt oli arutlusel olukord, kus äriühing pakkus hambaarstidele

38 Henkow, O. 2013, „Defining the tax object in composite supplies in European
VAT“, *World Journal of VAT/GST Law*, 2013, 182-202, p.

39 *Finanzamt Frankfurt am Main V-Höchst v Deutsche Bank AG*, Case No 44/11, ECJ,
Judgment, 19.07.2012, paragraph 16.

40 *Finanzamt Frankfurt am Main V-Höchst v Deutsche Bank AG*, Case No 44/11, ECJ,
Judgment, 19.07.2012, paragraphs 23-29.

teenuseid, millest kõige olulisem on hambaarstide ja patsientide vahel kokku lepitud makseplaanide haldamise teenus. See hõlmab patsientide poolt hambaarstidele tasumisele kuuluvate summade sissenõudmist, töötlemist ja maksmist. Teenus koosneb eelkõige patsientide pangale teabe andmisest selleks, et taotleda nende arvelduskontolt teatud summa kandmist oma pangale tehtud püsivolituse alusel, ja seejärel teenuse osutaja pangale korralduse andmisest raha ülekandmiseks hambaarstide arveldusarvele. Samuti saadab teenuse osutaja oma kliendile teatise saadud summade kohta ja võtab ühendust klientidega, kes ei ole taotletava summaga ülekannet teinud. Igalt makselt saab äriühing vahendustasu. Kuna teenus hõlmab erinevaid sooritusi, siis tuleb välja selgitada, kas klientidele osutatakse mitut eraldiseisvat ja üksteisest sõltumatut teenust või mitmest osast koosnevat ühte mitmejärgulist teenust.⁴¹

Kohus selgitas, et tegemist on ühe lahutamatu teenusega. Soorituste majanduslik eesmärk on patsiendi poolt hambaarstidele iga kuu tasumisele kuuluva rahasumma ülekandmine. Teenuse osutaja arvelduskontole raha ülekandmine toimub teenuste osutaja kliendi huvides üksnes juhul, kui summa, millest arvatakse maha teenuse osutaja tasu, kantakse seejärel üle kliendile ja kui teenuste osutaja annab kliendile saadud summade kohta ülevaate. Samuti selgitas kohus, et tegemist on võlgade sissenõudmisega käibemaksudirektiivi tähenduses. Teenuse eesmärk on, et hambaarstid saaksid kätte raha, mida patsiendid on kohustatud maksma.⁴² Kohus leidis, et tegemist on ühe lahutamatu tehinguga. Tehingu kvalifitseerimisel on oluline hinnata soorituste majanduslikku eesmärki.

Lahendis C-276/09 selgitas Euroopa Kohus, kuidas määrata põhisooritust ühtse tehingu puhul. Nimelt oli probleemiks, kas mobiilsideteenust ja selle eest tasumisel teatud makseviisi kasutamise korral nõutavat lisatasu tuleb käsitleda kahe eraldiseisva sooritusena või ühena. Mobiilsideteenuse eest tasumisel oli klientidel võimalik valida mitme makseviisi vahel. Neist krediitkaardiga, deebetkaardiga, tšekiga, pangakontoris või teenuseosutaja eest makseid vastu võtma volitatud esindaja vahendusel sularahas tasumisel tuli maksta lisatasu.⁴³

Kohus selgitas, et selles lahendis on põhisoorituseks mobiilsideteenus. Seda põhjusel, et mitmel viisil tasumise võimaldamine ei kujuta endast klientide jaoks omaette eesmärki ning see ei pakuks põhisooritusest

41 *Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs v AXA UK plc*, Case No 175/09, ECJ, Judgment, 28.10.2010, paragraphs 6, 12, 19, 20

42 *Ibid*, paragraphs 23, 33.

43 *Everything Everywhere Limited v Commissioners of Her Majesty's Revenue and Customs*, Case No 276/09, ECJ, Judgment, 02.12.2010, paragraphs 7, 20.

eraldiseisvana klientidele mingit huvi. Selline eri viisil tasumise võimaldamine annab klientidele võimaluse tasuda arveid neile sobivaimal kombel ning võimaldab teenuseosutajal suurendada põhiteenusena osutatava teenuse mahtu. Lisaks leidis kohus, et makse vastuvõtmine ja selle töötlemine on lahutamatu seotud iga tasu eest osutatava teenusega. Asjaolu, et väidetava finantsteenuse eraldi hind on lepingus sätestatud ja klientidele esitatud arvetel eraldi näidatud, ei ole iseenesest määrava tähtsusega, et otsustada, kas tegemist on mitme eraldiseisva või üheainsa majandustehinguga. Seega tuleb antud lahendi puhul mobiilsideteenuse osutamisel teatud viisidel tasumise eest väidetavalt osutatud maksetööstusteenust käsitleda põhisoorituse kõrvalsoorituseks. Kliendid, kes tasuvad teenuse eest viisil, millega kaasneb lisatasu, ei soovi antud juhul osta kaht eraldi teenust.⁴⁴ Lahendist selgub, et põhisoorituse määramisel tuleb lähtuda kliendi huvidest. Põhisoorituseks on seega tehingu komponent, mis ajendas klienti teatud kaupade või teenuste kogumit ostma. Kõrvalsoorituseks on komponent, mis põhisooritusest eraldiseisvana ei pakuks klientidele huvi.

Kohtulahendis C-453/05 selgitas kohus samuti põhisoorituse määramist. Täpsemalt oli arutlusel olukord, kus finantsnõustaja tegutseb agendilepingu alusel äriühingu DVAG arvel. DVAG pakub isikutele agendi vahendusel erinevaid finantstooteid. Näiteks krediiti, mille üldtingimused on ta krediiti andvate finantseerimisasutustega enne kindlaks määranud. Finantsnõustaja otsib DVAG nimel potentsiaalseid kliente, kutsub neid vestlusele ning koostab ülevaate kliendi varalisest olukorrast ja määrab kindlaks võimalikud investeerimisvajadused. Kui klient otsustab mõne krediidiandja kasuks, valmistab nõustaja ette lepingu, mis on siduv ning mis edastatakse pärast kliendipoolset allkirjastamist DVAG-le. DVAG omakorda saadab selle lepingu sõlmimise ettepaneku finantseerimisasutusele, kes otsustab, kas annab krediidi andmisele nõusoleku või mitte. Kui leping sõlmitakse, saab DVAG tulemustasu ning maksab omakorda finantsnõustajale vastutasuks tema panuse eest lepingu sõlmimisel.⁴⁵

Asjaolu, et krediiti andvad finantseerimisasutused tasuvad DVAG ja tema allagendi osutatud teenuse eest vaid siis, kui kliendid sõlmivad krediidilepingu, viib järelduseni, et vahendamisteenus kujutab endast põhisooritust ning nõustamisteenus on üksnes kõrvalsooritus. Samuti näib krediidi vahendamine olevat nii krediidisajajate kui ka krediiti andvate finantseerimisasutuste seisukohast otsustav teenus, kuna nõustamistegevus toimub

44 *Ibid*, paragraphs 27–30.

45 *Volker Ludwig v Finanzamt Luckenwalde*, Case No 453/05, ECJ, Judgment, 21.06.2007, paragraphs 7–11.

üksnes esialgses faasis ja piirdub kliendile sobiva finantstoote valimisega.⁴⁶ Lahendist saab järeldada, et põhisoorituse määramisel agendi kasutamisel on oluline hinnata, mis on otsustav kliendi ja peaagendi omavahelise lepingu täitmisel ja tasu saamisel. Samuti on oluline välja selgitada, millisel elemendil on tehingus ajaliselt suurem ülekaal.

Lahendis C-224/11 andis kohus juhised, kuidas eristada ühte terviklikku teenust kahest eraldiseisvast. BGZ Leasing on äriühing, kelle majandustegevuseks on liisingu andmine. Nimetatud äriühing nõuab, et liisingu esemed oleksid kindlustatud ning pakub klientidele võimalust ese tema kaudu kindlustada. Kui kliendid on sellest huvitatud, sõlmib äriühing kindlustusandjaga lepingu ning esitab selle eest arve oma klientidele. Probleemiks selles lahendis oli, et kas selline tehing, mis koosneb liisinguteenusel ja kindlustusteenusest, kujutab endast käibemaksuga maksustamise osas ühte teenust või kaht iseseisvat tehingut.⁴⁷

Kohus leidis, et liisitava asja ja selle kindlustamise vahel on kindlasti olemas teatud seos. Kuid kohtu arvates ei ole selline seos siiski piisav. Seda põhjusel, et kui iga kindlustustehing oleks käibemaksuga maksustatav seetõttu, et asi, mida kindlustatakse, on käibemaksuga maksustatav, siis seaks see kahtluse alla käibemaksudirektiivi artikli 135 lõike 1 punkti a olemuse. Kohus leidis, et kuigi tänu liisingu eseme kindlustamisteenusele on ohud, millega liisinguvõtja silmitsi seisab, võrreldes olukorraga, kui kindlustus puuduks, üldjuhul väiksemad, tuleneb see asjaolu siiski kindlustusteenuse olemusest endast. Seega ei saa järeldada, et sellist kindlustusteenust tuleks võrreldes liisinguteenusel ja käsitleda antud olukorras kõrvalsoorituse-na. Sellel juhul on kindlustusteenus liisinguvõtja jaoks sisuliselt omaette eesmärk, mitte teenuse parimatel tingimustel kasutamise vahend. Kuigi liisingu eseme kindlustust nõuab liisinguandja, on liisinguvõtjal võimalik kindlustada liisingu eseme tema valitavas ettevõttes. Kindlustamise nõue isenesest ei saa tähendada seda, et selline kindlustusteenus on liisinguteenusel lahutamatu kõrvalteenus. Samuti peegeldab eraldi hinna määramine ja arve esitamine lepinguosaliste huve, kuigi see ei ole määrava tähtsusega. Antud juhul soovib liisinguvõtja ennekõike saada liisinguteenust ja on pakutavast kindlustusteenusest huvitatud alles teise võimalusena. Asjaolu, et kindlustuselemendi eest maksmata jätmine võimaldab liisinguandjal le-

46 *Ibid*, paragraph 19.

47 *BGZ Leasing sp. z o.o. v Dyrektor Izby Skarbowej w Warszawie*, Case No 224/11, ECJ, Judgment, 17.01.2013, paragraphs 16, 18, 19, 28.

ping lõpetada, ei ole määrav, kuna kõnealuseid tehinguid ei saa objektiivselt käsitleda ühe teenusena.⁴⁸

Nendel asjaoludel tuleb liisingut ennast ja selle eseme kindlustamist pidada põhimõtteliselt eraldiseisvateks ja sõltumatuteks. Siiski tuleb eelotsusetaotluse esitanud kohtul kindlaks teha, kas kohtuasja konkreetseid asjaolusid arvesse võttes tuleb neid tehinguid käsitleda ühe tervikuna või kahe eraldiseisvana.⁴⁹ Lahendist selgub, et tehingu kvalifitseerimiseks tuleb hinnata kliendi huve, ehk tuleb välja selgitada, mis ajendas teda vastavat tehingut tegema. Asjaolu, et ühe elemendi eest maksmata jätmine võimaldab lepingu lõpetada, et pruugi olla määrav, kui tehinguid ei saa objektiivselt käsitleda ühtse tehinguna.

Kokkuvõte

Kokkuvõtvalt võib finantsteenuste maksustamisel kombineeritud käibe juhtudel välja tuua Euroopa Kohtu kõige olulisemad seisukohad. Eestis selles osas arvestatav halduspraktika puudub. Seetõttu on mõistlik lähtuda Euroopa Kohtu praktikast. Olukorras, kus kliendile pakutakse samal ajal rohkem kui ühte kaupa või teenust, tuleb lähtuda tehingu majanduslikust sisust ja eesmärgist. Vaadata tuleb, mis on kliendi jaoks oluline. Lähtuda tuleb keskmise tarbija eelistustest, mida klient soovib tarbida. Samuti tuleb pea- ja kõrvalsoorituse määramisel vaadata, kas tehingud moodustavad ühe lahutamatu terviku või mitte. Samuti see, kas kõrvalsooritus on kliendi jaoks eesmärk omaette. Kas kõrvalkohustus pakuks kliendile eraldiseisvana huvi või mitte? Teatud tingimustel on oluline vaadata, millisel sooritusel on tehingus suurem ajaline kaal. Kõrvalsoorituse klassifitseerimisel tuleb vaadelda, kas kõrvalsooritusel on kliendi jaoks eraldi eesmärk või on see hoopis peasoorituse parematel tingimustel kasutamise vahend. Samuti ei ole pea- ja kõrvalsoorituse määramisel alati määrava tähtsusega tehingus osalevate lepinguosaliste huvid. Kõrvalsooritusi võivad osutada ka kolmandad isikud, mis ei muuda tehingu olemust ja klassifitseerimist peasoorituse järgi.

48 *BGZ Leasing sp. z o.o. v Dyrektor Izby Skarbowej w Warszawie*, Case No 224/11, ECJ, Judgment, 17.01.2013, paragraphs 36, 42, 43, 44, 45, 46, 47.

49 *Ibid*, paragraph 71.

